אסתּר – אויטאָביאָגראַפֿיע

איך בין געבוירן אין יאָר 1920 אין אַ שטרענג חסידישע[ר] פֿאַמיליע. מײַן פֿאָטער איז געווען אַ גערער חסיד. פֿון זײַט כ׳געדענק בין איך געווען אַרומגערינגלט מיט חסידישע טראַדיציעס. אַלס 5־יעריק קינד, האָב איך זיך געפֿילט גליקלעך, וואָס כ׳בין אַ ייִדיש קינד. מיט באַדויער האָב איך געקוקט אויף די נישט־ייִדן, וועלכע האָבן נישט דאָס גליק. מײַן קינדערישער שׂכל האָט מיר געזאָגט, אַז זיי איז זייער שלעכט. זיי לעבן אין טעות. ווען כ׳בין אַלט געוואָרן 5 יאָר האָט מיך מײַן פֿאָטער אָנגעדונגען בײַ אַ מלמד. כ׳געדענק נישט קיין סך פֿון מײַן דעמלסדיקע[ר] לערע. די סיבה דערפֿון איז, וואָס דער האָריזאָנט פֿון מײַנע געדאַנקען האָט אָפּגעשפּיגלט עפּעס אַזעלכעס, וואָס האָט אין אַלעם געמאַכט פֿאַרגעסן. אין יענע[ר] צײַט איז געקומען צו פֿאָרן קיין גריצע די פֿרוי שׂרה שענירער. בײַ אונדז אין שטוב איז געוואָרן אַ איבערקערעניש. איך האָב זיך צוגעהערט ווונדערלעכע געשיכטעס, וועגן די [דער] אויסערגעוויינטלעכע[ר] פֿרוי. מען האָט געשמועסט, אַז זי גרינדערט ייִדישע טעכטערשולן. דאָס וואָרט „שול“ האָט אויף מיר געווירקט מאַגיש. איך האָב זיך אַרומגעטראָגן מיט געדאַנקען: ווי אַזוי זעט עס דאָרט אויס? און כ׳האָב געזען (זיך פֿאָרגעשטעלט) בענק אָן אַ צאָל. כ׳ווייס נישט פֿאַר וואָס, נאָר מיר האָט זיך געדאַכט אַז די לערערין מוז זיכער זײַן אַ גרויסע, אַ הויכע, און האַלטן אַ ליניע אין האַנט. מיט אויסערגעוויינטלעך אומגעדולד האָב איך ערוואַרט בײַ אונדז זאָל זיך שוין גרינדן אַ שול. און דווקא אַ ייִדישע. עס האָט זיך מיר געחלומט אַ גן־עדן. עפּעס אַ קלייניקייט: לערנען! איך וועל קענען. כ׳האָב זיך כּסדר געפֿרעגט צי וועט מען אונדז לערנען שרײַבן, רעכענען אאַז״וו. מײַן פֿאָטער האָט געענטפֿערט: קודם־כּל וועט מען דיך לערנען דאַוונען, שרײַבן, ייִדיש, פֿאַרטײַטשן ס׳דאַוונען... און ווען ער האָט נאָך געזאָגט, אַז מ׳וועט לערנען חומש האָט מיר פֿאַרפֿעלט אָטעם. – און רש״י, און גמרא אויך, טאַטעשי? – דאָ האָב איך באַקומען אַ ענטפֿער, אַז רש״י און גמרא לערנט מען נישט מיט קיין מיידלעך. נו, זאָל זײַן נישט. בלײַבט דאָך חומש. אין יענע טעג האָב איך פֿאַרגעסן, אַז אויפֿן הויף איז פֿאַראַן אַ שאָפּע, ווו מען קען זיך שפּילן און אַרומטאַנצן. כ׳בין אַרומגעלאָפֿן ווי פֿאַרשיכּורט צווישן אַלע, און ווער ס׳האָט געוואָלט הערן, האָט זיך געקענט דערוויסן, אַז אין גריצע וועט זיך גרינדן אַ שול פֿאַר מיידלעך, ווו מ׳וועט לערנען ייִדיש לייענען, דאַוונען, און – דאָ האָב איך פֿאַרענדיקט זיגרײַך – און חומש. דערנאָך בין איך געגאַנגען הערן דעם רעפֿעראַט פֿון פֿרוי שׂרה שענירער. איך געדענק ווי זי האָט גערעדט. אַלע האָבן געפּאַטשט בראַוואָ, און איך אַם שטאַרקסטן. קורץ, עס האָט זיך געגרינדערט אַ בית־יעקבֿ־שול. מײַן פֿאָטער איז געווען אַ אַקטיווער מיטאַרבעטער און קעמפֿער. ער איז אָפֿט אַרויסגעטרעטן מיט רעפֿעראַטן. עס האָט נישט לאַנג געדויערט, די שול האָט זיך געגרינדערט. איך האָב זיך געלערנט אויסגעצייכנט. כ׳האָב זיך דאָרט אויסגעלעבט מיט מײַן גאַנצער קינדערישער פֿרייד. אַזוי האָב איך ענדלעך געלערנט. פֿאַרשטייט זיך, אַז נישט קיין חומש, אָבער אַלף־בית שוין יאָ. און זינגען אויך. אָפּגעלערנט צוויי יאָר אין בית־יעקבֿ האָב איך

אָנגעהויבן קלערן וועגן אַ פּאָווּשעכנע[ר] שול. מײַנע עלטערע חבֿרות האָבן זיך שוין דאָרט געלערנט. אין שטוב בײַ אונדז האָט מען וועגן דעם קנאַפּ גערעדט. מײַן פֿאָטער האָט זיך נישט געגלוסט מיך לערנען אין אַ שולע, ווו מ׳רעדט נישט קיין ייִדיש, ווו ס׳לערנען ייִנגלעך מיט מיידלעך. איך האָב דערפֿון געוווּסט. דעריבער האָב איך נישט געפֿאָדערט, נאָר באַשיידן געבעטן, מען זאָל מיך „אָנדינגען“ אין פּאָווּשעכנע[ר] שול. מײַן פֿאָטער האָט געענטפֿערט, אַז איך וועל נישט פֿאַרשפּעטיקן. ער האָט מיך געטרייסט, אַז כ׳האָב דאָך שוין אַ שול. איך האָב זיך צעווײנט און נאָך אַ מאָל געבעטן. פֿאָדערן האָב איך אָבער נישט געוואַגט. ענדלעך האָט מיר דער טאַטע צוגעזאָגט, אַז איך וועל גיין אין שול. ער האָט אָבער געשטעלט אַ באַדינג: ערשטנס די בית־יעקבֿ־שול. נישט חס־ושלום פֿאַרנאַכלעסיקן זי צוליב דער „שקאָלע“. דערווײַל איז פֿאַריבער די צײַט פֿון די אײַנשרײַבונגען, און איך האָב ווידער פֿאַרשפּעטיקט אַ יאָר. ס׳האָט מיר זייער באַנג געטון. ~~אָבער~~ איך האָב אָבער די צײַט אויסגענוצט און זיך אַליין געלערנט. ביזן הײַנטיקן טאָג געדענק איך נישט ווער עס האָט מיך אויסגעלערנט די ערשטע פּוילישע בוכשטאַבן. אָבער שילדן אין אונדזער גאַלאַנטעריע־געוועלב געדענק איך גוט, און אַ שטורך פֿון אַ דורכגייער אין גאַס אויך. ווײַזט אויס, אַז דאָס האָט מיך קנאַפּ געשראָקן, ווײַל כ׳האָב זיך אויסגעלערנט צוזאַמענשטעלן ווע[ר]טער. מיט בענקשאַפֿט האָב איך געקלערט וועגן ערשטן טאָג אין אַ פּאָווּשעכנע[ר] שול. ענדלעך איז געקומען די צײַט. קיין גליקלעכער קינד איז שוין דעמלס נישט געווען אויסער מיר. אין דער היים האָט מען זיך קנאַפּ אינטערעסירט דערמיט. עס איז אַדורך כּמעט אומבאַמערקבאַר. געקומען אין שול, האָט מען מיך געוואָלט אַרײַנזעצן אין וועסטעמפּנע קלאַס. איך האָב געקלערט אַ עצה. געוווּסט האָב איך, אַז מײַנע עלטערן וועלן אין שול אַרײַן נישט גיין זיך אײַנשטעלן פֿאַר מיר. האָב איך מיט אַ צעקאַליעטשעטן פּויליש געזאָגט, אַז כ׳קען שוין זײַן אין ערשטן קלאַס. נאָכן פֿאַרהער האָט מען מיך תּיכּף איבערגעזעצט אין ערשטן קלאַס. פֿון דעמלס אָן האָב איך זיך נישט צעשיידט מיטן עלעמענטאַר. איך האָב אים געלעזן און אין אַ קורצע[ר] צײַט געקענט אים פֿון אויסנווייניק. פֿאַרשטייט זיך, אַז אָפּגעהיטן די בית־יעקבֿ־שול האָב איך נאָך מער ווי פֿריִער. איך אַליין האָב באַטראַכט די פּאָווּשעכנע שול אַלס עפּעס נישט אונדזערס, טראָץ דעם וואָס ס׳זענען געווען ייִדישע לערערס און לערערינס. זיי האָבן נישט געהיטן שבת, גערעדט שטענדיק פּויליש, און זענען לויט מײַן באַגריף געווען „אומגליקלעכע מענטשן“. אַפֿילו די רעליגיע וואָס מען האָט מיך געלערנט איז געווען, לויט מיר, נישט ריכטיק איבערגעגעבן. נישט איין מאָל האָט זיך געטראָפֿן, אַז כ׳בין געשטאַנען פֿאַרווײַנט הינטער דער טיר. דאָס זענען געווען די קאָנסעקווענצן פֿון מײַן אַקעגנשטעלן זיך די [דער] לערערין. אָן שום כּוונה זיך צו דערהויבן, אָבער אויפֿצווײַזן, אַז די לערערין זאָגט נישט גוט, האָב איך ערקלערט אַז דאָס אָדער יענץ פֿון דער געשיכטע שטימט נישט מיט דעם, וואָס מען האָט אונדז געלערנט אין בית־יעקבֿ. און פֿאַרשטייט זיך טויג עס נישט דעריבער. כ׳האָב אַרײַנגעכאַפּט „לאַפּעס“ ווי פֿיל ס׳האָט זיך געלאָזט. נאָר בײַ יעדע[ר] געלעגנהייט האָב איך ווידער פּראָטעסטירט. דאָס אַלץ האָט נישט (~~געשאָדנט~~) געשטערט, אַז כ׳זאָל אַרויסקריגן אַ צענזור מיט בלויז פֿינפֿן. מײַן פֿאָטער איז געווען העכסט צופֿרידן און האָט שוין גאָר נישט גערעדט, אַז כ׳וועל ווערן אַ „שיקסע“. ער איז געווען צופֿרידן פֿון מײַן אַקעגנשטעלן זיך אויף

די רעליגיע־לעקציעס. אָבער דאָך איז מײַן פּריַיהייט אין שול געווען געווען [!] באַגרענעצט. אין קינאָ אַרײַן האָט מײַן פֿאָטער מיר נישט ערלויבט צו גיין. מען טאָר נישט, ווײַל מען זעט דאָרט נישט־שיינע, נישט־פֿרומע זאַכן. איך האָב אָבער געהאַט אַ שטאַרקן באַגער צו גיין אין קינאָ. כ'האָב מיר אָנגעזאַמלט געלט און געגאַנגען. מײַן האַרץ האָט געקלאַפּט פֿון ענטוזיאַזם און פֿרייד. דאָס וואָס כ'האָב געזען איז דאָך געווען אַזוי הערלעך! כ'האָב מיטגעוויינט און מיטגעלאַכט מיט די העלדן פֿון עקראַן. נאָר ווען כ'בין געקומען אַהיים האָב איך געציטערט, טאָמער וועט דער טאַטע זיך דערוויסן. שטיל האָב איך זיך געלייגט שלאָפֿן. און ווען ס'זענען אַדורך אַ פּאָר טעג און מ'האָט מיר קיין פֿאָרווורפֿן נישט געמאַכט, בין איך געווען איבערגליקלעך. ווען די גאַנצע שול האָט זיך פֿאָטאָגראַפֿירט האָב איך עס נישט געטאָרט. איך האָב נישט געקענט פֿאַרשטיין פֿאַר וואָס, נאָר אונטערוואַרפֿן האָב איך זיך געמוזט. אַזוי בין איך יעדעס יאָר אַלס אויסגעצייכנטע שילערין געגאַנגען אין אַ העכערע[ר] קלאַס. אין שקאָלע איז געווען אַ ביבליאָטעק. וואָסער אוצר האָט זיך מיר געמאָלט הינטער די גלעזערנע שויבן פֿון ביבליאָטעק־שאַנק. איך האָב אין שטוב געזאָגט, אַז דער לערער האָט שוין ערלויבט זיך אײַנשרײַבן אין ביבליאָטעק. מײַן פֿאָטער האָט אַוועקגעשטעלט דאָס מיטאָג און מיר אָנגעהויבן ערקלערן, אַז כ'וועל בשום־אופֿן נישט לעזן קיין פּוילישע ביכער. איך האָב ווידער געשלונגען די טרערן. אָבער דאָס מאָל זענען עס געווען טרערן פֿון אמתן פֿאַרדרוס. כ'האָב לגמרי נישט פֿאַרשטאַנען פֿאַר וואָס מײַן פֿאָטער ערלויבט מיר נישט צו לייענען. כ'האָב געזוכט עצות. דאָס מאָל איז מיר געקומען צו הילף מײַן מוטער. איך האָב מיט איר אָפּגעשמועסט, אַז איך וועל זיך אײַנשרײַבן אין ביבליאָטעק אָן טאַטנס וויסן. אַזוי האָב איך געטון. איך האָב זיך מיט ברען גענומען צום לעזן. אין די בלויע און רויזע ביכעלעך פֿון שול־ביבליאָטעק האָב איך געפֿונען אַ פֿאַרכּישופֿטע וועלט פֿון מענטשן־מלכים, פֿון צויבערנדע לעגענדעס, וועלכע האָבן מײַן גאַנץ קינדעריש וועזן אײַנגעשלונגען. געלייענט האָב איך ערגעץ ווו באַהאַלטן, דער טאַטע זאָל נישט באַמערקן. ס'האָט מיר וויי געטון פֿאַר וואָס מײַן פֿאָטער ערלויבט מיר נישט. מיך האָט געקוועלט דער געדאַנק אַז איך נאַר אים אָפּ, און ס'האָט מיר פֿאַרפּעלט מוט אים עס צו דערציילן אויס מורא, טאָמער וועט ער קאַטעגאָריש פֿאַרבאָטן. ביז... איין מאָל בין איך אײַנגעשלאָפֿן בײַם לעזן. כ'בין אויפֿגעשטאַנען צעשטרייט פֿון עפּעס אַ חלום און פֿאַרגעסן דאָס ביכל צו באַהאַלטן. ווען כ'האָב זיך דערמאָנט איז שוין געווען צו שפּעט. מײַן פֿאָטער וועלכער איז גראָד אַרײַנגעקומען אין קיך, ווו כ'האָב געלייענט, האָט עס דערזען. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ אויספֿאָרשונג. ווען נישט דאָס שתדלנות פֿון מײַן מאַמען וואָלט איך שלעכט אָפּגעשניטן. מײַן פֿאָטער, זעענדיק אַז טראָץ זײַן פֿאַרבאָט לעז איך דאָך, איז אײַנגעגאַנגען אויף אַ קאָמפּראָמיס. ער האָט מיר ערלויבט צו לייענען מיטן באַדינג, אַז די בית־יעקבֿ־לערערין וועט קאָנטראָלירן מײַן לעקטור. די לעצטע האָט זיך אַרויסגעוויזן פֿאַר זייער מילד. זי האָט מיר ערלויבט און אַפֿילו נאָך גערימט מײַן ענטוזיאַזם צום לייענען. אַזוי אַרום האָב איך שוין דערגרייכט אויך דעם לויט מיר ריזיקן ציל. דאָס האָט פּאַסירט ביז צום דריטן קלאַס פּאָווּשעכנע שול. כ'האָב געלייענט אַ סך. אָבער די ביכלעך האָבן מיר נישט געשטערט צו זײַן אַקטיוו אין אַ יוגנט־אָרגאַניזאַציע. אויסער די קורסן אין בית־יעקבֿ האָט אויך עקזיסטירט

אַ יוגנט־פֿאַרבאַנד א״נ „בתּי“. איך בין געווען איינע פֿון די ערשטע און אַקטיווסטע מיטגלידערינס. אין קאַמף פֿאַרן אַנטוויקלונג פֿונעם פֿאַרבאַנד בין איך דערגאַנגען ביז אָפּפֿערונג. כ׳האָב ווערבירט מיטגלידערינס, איבערצײַגט און געווען גלײַכצײַטיק סעקרעטאַרין. אָפּט מאָל האָב איך די שוללעקציעס געשריבן שפּעט אין אָוונט, צוליב מאַנגל אין צײַט. אויף ווי ווײַט די שול איז מיר געווען טײַער, איז די אָרגאַניזאַציע געשטאַנען מיט 100% העכער. כ׳געדענק, אַז [!] צוליב דעם פֿאָרווורפֿן אין דער פּאָוושעכנער שול. דער לערער איז געווען בייז פֿאַר וואָס איך בין איין מאָל נישט געקומען אין שול צוליב אַ פֿאָרשטעלונג אין „בתּי“. איך האָב עס אָבער פֿאַרטראָגן מיט העראָיִזם. כ׳האָב זיך געפֿילט גליקלעך, אַז מען גרײַפֿט מיך אָן טאַקע צוליב אַ אידעע. איך בין געווען שטאָלץ מיט מײַנע איבערצײַגונגען. די ביכלעך וועלכע כ׳האָב געלעזן האָבן מיר געגעבן שטאָף צו דיספּוטירן מיט אַלע חבֿרות ציוניסטקעס, פֿון וועלכע ס׳האָט זיך רעקרוטירט די יוגנט פֿון יענע[ר] צײַט. כ׳בין געווען עמפֿינדלעך אויף יעדן גײַסטיקן מאָמענט פֿון יִדישן לעבן בײַ אונדז אין שטוב, ווי אויך אין בית־יעקבֿ. די פּאָעזיע פֿון שבתדיקן און יום־טובֿדיקן טיש, די טענער פֿון פֿאָטערס גמרא, דאָס האָט מיר געגעבן גײַסטיק פֿאַרגעניגן און גלײַכצײַטיק פּיעטעט פֿאַר אַלעם וואָס איז שיין און ערהאָבן אין די [דער] יִדישע[ר] טראַדיציע. אַחוץ דעם האָבן די פֿאָרטראָגן אין פֿאַרבאַנד געטון זייערס. אין מיר האָט געלעבט דער הערלעכער רוף פֿון „ואהבֿתּ לרעך כּמוך“, וועלכער האָט אַראָפּגעשריגן פֿון די שולווענט. כ׳האָב פֿאַרשטאַנען דעם מהות פֿון געמיינזאַמען אויסלעבן זיך אין אַ כּלל. צו דרײַצן יאָר בין איך געווײלט געוואָרן אַלס אָנפֿירערין פֿון אונדזער גרופּע. דאָס זענען געווען יאָרן פֿון גלויבן. גלויבן אין ערפֿאָלג פֿון אַלעם דעם, וואָס ווערט געטון מיט חשק, און מענטשלעכן יושר, און קעגנזײַטיקע[ר] ליבע. אין גאַנצן פֿאַרנומען מיטן קאָלעקטיוון לעבן האָב איך פֿאַרגעסן אין מײַן פּריוואַטן לעבן אין דער היים. דאָס לעצטע איז נישט געווען אַזוי ערפֿאָלגרײַך ווי דאָס אויבן דערמאָנטע. אין שטוב האָט זיך שוין אָנגעהויבן אַרײַנגנבֿענען דער קריזיס. דאָס גאַלאַנטעריע־געוועלב וועלכעס מיר האָבן געהאַט איז געוואָרן וואָס ווײַטער אַלץ קלענער. מײַן פֿאָטער האָט געמוזט זיך העלפֿן מיט מיטלען. ער איז געוואָרן מלמד. ער האָט געלערנט מיט דערוואַקסענע בחורים. דאָס איז אָבער געווען אַ גרויסער קלאַפּ. ווײַל מײַן פֿאָטער איז אַלע יאָרן געווינט געווען צו רײַכטום. זײַנע עלטערן האָבן פֿאַרמאָגט אַ אײַזן־גיסערײַ און אַ אייגן גוט. דעריבער האָט ער אַזוי געליטן פֿון זײַן דערנידעריקונג. עס האָט געליטן אין אים דער חסידישער אַריסטאָקראַט. ער האָט אָפּט דערמאָנט וועגן זײַן גרויס יִחוס. ער איז געווען אַ אייניקל פֿון אַלעקסאַנדער רבין. דאָס אַלץ האָט אָבער אויף מיר געמאַכט אַ גאַנץ קנאַפּן אײַנדרוק. איך האָב געהאַט אַ אָרגאַניזאַציע, אַ פּאָוושעכנע שול, ביכלעך. אָבער אין גאַנצן אָן רושם איז עס נישט אַדורך. כ׳האָב פֿאַרשטאַנען דעם טאַטנס לאַגע און מיטגעפֿילט מיט אים. שנעל אָבער האָב איך זיך געטרייסט, ווען איך האָב אײַנגעזען אַז די ערע פֿון מײַן פֿאָטער איז נישט קנאַפּער געוואָרן און די לאַגע אין שטוב האָט זיך באַדײַטנד פֿאַרבעסערט. כ׳האָב אַלזאָ ווידער זיך אויסגעלעבט פּראָדוקטיוו און לוסטיק. לוסטיק בין איך שטענדיק געווען אין געזעלשאַפֿט פֿון חבֿרות. מײַן הומאָר האָט מיר געהאָלפֿן פֿיל אומאָנגענעמע זאַכן מאַכן פֿאַרגעסן. כ׳האָב געלאַכט, געשטיפֿט, געזונגען, געטאַנצט, שטענדיק ביז צום מיד ווערן. בכלל האָב איך

אַלץ געטון ביז צום מיד ווערן. ביכלעך האָב איך שוין יעצט געלייענט אָן קאָנטראָל. מײַן פֿאָטער האָט מיר געגלויבט אַז כ׳לייען נישט קיין שעדלעכע ביכער. כ׳האָב געלייענט שוין היסטאָרישע ערציילונגען פֿון סיענקיעוויטשן, פּרוסן, אָזשעשקאָווע און אַנדערע. גלײַכצײַטיק האָב איך געלייענט ייִדישע ביכלעך פֿון בית־יעקבֿ־ביבליאָטעק. איבער הויפּט: לעמאַן, שאַכנאָוויטש און אַנדערע. די פּוילישע ביכער האָבן מיר געגעבן אַ באָדן זיך צו פֿאַרטראַכטן. כ׳האָב דערזען דאָס לעבן פֿון אַ אַנדערע[ר] זײַט. דאָס ערשטע מאָל האָב איך געזען אַ אַנדער לעבן. איך האָב זיך באַקענט מיט אויסערגעוויינטלעכן העראָיִזם פֿון היסטאָרישע געשטאַלטן. איך האָב אויך געזען זייער פּריוואַט לעבן. כ׳האָב אַנטדעקט די עקזיסטענץ פֿון אַ נײַ געפֿיל. דאָס געפֿיל פֿון ליבע. און דאָ בין איך געבליבן שטיין פֿאַר אַ רעטעניש: לייענען די ביכלעך, צי נישט לייענען? מײַן אָרטאָדאָקסישע ערציִונג האָט מיר דיקטירט נישט צו לייענען. אויף וויפֿל כ׳האָב זיך אָריענטירט האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז ליבע איז אַ זאַך פֿון וועלכע[ר] מען טאָר נישט רעדן. צי האָט מיר דען מײַן פֿאָטער נישט שטענדיק געזאָגט, אַז מיט די יונגען אין שקאָלע זאָל איך נישט רעדן? זיי זענען ייִנגלעך און איך בין אַ פֿרום מיידל. פֿאַרשטייט זיך, אַז איך אַליין האָב אויך אַזוי געדענקט. און יעצט, וואָס טוט מען? לייענען וועגן ליבע? אָבער פֿון דער צווייטער זײַט פֿון מײַן אינערלעך וועזן האָט מוטיק געקלונגען נאָך אַ שטים: עס איז נישט קיין עבֿירה! לייענען! האָב איך טאַקע געלייענט. און וואָס ווײַטער אַלץ מער פֿאַרשלאָסן מײַנע געדאַנקען אין זיך. אין יענע[ר] צײַט האָב איך מיט קנאַפּערן ענטוזיאַזם געאַרבעט אין פֿאַרבאַנד. כ׳בין געוואָרן אַ וועלט פֿאַר זיך. געדאַנקען האָבן געמאַטערט און נישט געלאָזט רוען. כ׳האָב אַלעס געוואָלט דערגיין, אַלעס באַגרײַפֿן. און געזוכט האָב איך נאָר אין ביכער. דאָס איז מײַנע עלטערן נישט געפֿעלן. הגם זיי זענען געווען פֿאַרנומען מיט דאגות־פּרנסה, דאָך האָבן זיי באַמערקט מײַן צעשטרייטקייט. זיי האָבן מיר געראָטן אויפֿצוהערן צו לייענען. מײַן פֿאָטער האָט געהאַט צו מיר אַ טענה, אַז כ׳בין שוין מער נישט אַזוי פֿרום. איך אַליין האָב נישט געוווּסט די סיבה דערפֿון. כ׳האָב געלייענט די מאַרטירער־געשיכטע פֿון די ערשטע קריסטן און זיך דערשראָקן פֿאַר זיך אַליין. מיט פּײַן האָב איך אַוועקגעיאָגט דעם געדאַנק אַז זיי אימפּאָנירן מיר. כ׳האָב מורא געהאַט פֿאַר זיך אַליין. אָפֿט מאָל האָב איך נישט געוואָלט בלײַבן אַליין. כ׳האָב מורא געהאַט פֿאַר מײַנע געדאַנקען. און צו דעם אַלעם האָבן זיך די חבֿרות פֿון מיר אָפּגערוקט. די סיבה דערפֿון איז געווען מײַן אָפּזונדערן זיך פֿון זיי. איך אָבער האָב געפֿילט אַ דראַנג צו פֿאַרטרויען זיך פֿאַר עמעצן, אויסצוגיסן דאָס האַרץ. די חבֿרות פֿון פֿאָווישעכנע[ר] שול זענען געווען פּוסט און קינדיש און וואָלטן געוויס מיך נישט פֿאַרשטאַנען. קיין אינטימע חבֿרה האָב איך נישט געהאַט. כ׳בין געפֿאַלן אויף אַ געדאַנק צו שרײַבן אַ טאָגבוך. אין יענע[ר] צײַט איז געשטאָרבן אַ „בתּי“־חבֿרה. אויף מיר האָט דאָס געמאַכט אַ ריזיקן אײַנדרוק. כ׳ווייס נישט פֿון ווו ס׳האָט זיך גענומען, נאָר כ׳האָב זיך אַרומגעדרייט מיט פֿינצטערע געדאַנקען. ס׳איז שוין נישט געווען קיין פֿונק פֿון יענע[ר] פֿריילעכקייט וואָס האָט מיך געפֿלעגט באַהערשן. כ׳האָב אָנגעהויבן שרײַבן אַ טאָגבוך. געשריבן האָב איך אים ייִדיש. ס׳האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז כ׳האָב אים נישט ווו צו באַהאַלטן. מײַן עלטערער ברודער האָט אים געפֿונען און הויך פֿאַר אַלע געלעזן. איך האָב זיך שטאַרק פֿאַרשעמט און שוין מער נישט

געשריבן. מיר איז אָבער נישט לײַכטער געוואָרן. עס איז מיר כּסדר געווען ענג און שלעכט. ענדלעך האָב איך פֿאַרשטאַנען וואָס מיר איז. כ׳האָב פֿאַרשטאַנען, אַז כ׳בין פֿאַרליבט. נו, איז וואָס? אין זעקסטן קלאַס פּאָוושעכנע שולע האָט מען שוין געהערט וועגן ענלעכע זאַכן. יאָ, אָבער דאָס אַלץ האָט מיר אויסגעזען אַזוי ווײַט פֿון מיר. סטײַטש, איך...? מען טאָר דאָך נישט! איך טאָר דאָך צו אים אַפֿילו נישט רעדן. און ער, דער אָביעקט פֿון מײַן געפֿיל האָט נישט געהאַט אַפֿילו דעם מינדסטן פֿאַרדאַכט. איך בין דאָך געווען אַ „בית־יעקבֿ“־שילערין. איך האָב געליטן. אָבער לײַכטער איז מיר געוואָרן. ווײַל כ׳האָב געליטן שטיל. כ׳האָב געוווּסט פֿאַר וואָס כ׳לײַד. דער אינערלעכער געראַנגל איז פֿאַרשוווּנדן. כ׳בין שוין נישט געווען אומזיכער און מרה־שחורהדיק ווי פֿריִער. כ׳האָב עס באַטראַכט פֿאַר אַ אָנשיקעניש, וועלכעס מען מוז באַקעמפֿן, אויב מען וויל בלײַבן טרײַ די [דער] אידעע. מײַן הומאָר איז צוריקגעקומען. כ׳האָב זיך געלערנט פֿלײַסיק. די פּאָוושעכנע שול האָט יעצט פֿאַרנומען אַלע מײַנע געדאַנקען. אין בית־יעקבֿ האָב איך געלערנט, נאָר שוין אָן פֿריִערדיקן מסירת־נפֿש. אַ דעציִדירנדע ראָלע האָט געהאַט מײַנס אַ לערערין אין פּאָוושעכנע[ר] שול. זי האָט גערעדט צו מיר אַנדערש ווי אַלע לערערינס. זי האָט מיט מיר געפֿירט געשפּרעכן אויסערהאַלב די [דער] שול. אַלס איר שילערין האָט זי מיך ליב געהאַט פֿאַר מײַנע פֿעיִקייטן. כ׳האָב אויסגעצייכנט ספּעציעל אין פּויליש און היסטאָריע. ווי געזאָגט, האָט די לערערין געהאַט אויף מיר אַ שטאַרקן אײַנפֿלוס. זי האָט אָרגאַניזירט אין אונדזער קלאַס אַ „סאַמאָזשאָנד“. איך בין געווען אָנפֿירערין פֿון קלאַס און גלײַכצײַטיק ריכטערין אין שולגעריכט. כ׳האָב אָרגאַניזירט זעלבסטהילף פֿון לערע, נישט אויפֿגעהערט אויסצוקלערן (צוזאַמען מיט די [דער] לערערין) פֿאַרשידענע פֿאַרווײַלונגס־אָוונטן, און אַמאַטאָר־פֿאָרשטעלונגען. פֿאָרשטעלונגען איז געווען מײַן לעבן. איך בין קיין מאָל נישט מיד געוואָרן צו שרײַבן ראָלעס און לערנען זיך. נישט אַזוי פֿיל זיך, ווי אַנדערע. אין בית־יעקבֿ האָב איך שוין אַלט זײַענדיק 6–7 יאָר פֿאָרגעשטעלט, און יעצט אין שול. איך האָב לײַדנשאַפֿטלעך ליב געהאַט אַלע פֿאָרברייטונגען, די איבונגען פֿאַרן פֿאָרשטעלונג. מײַן פֿאַנטאַזיע האָט מיך דעמלס אַוועקגעטראָגן ערגעץ ווײַט, אין אַ וועלט פֿון טרוימען. איך האָב זיך אײַנגעלעבט אין די [דער] פּערזאָן, וועלכע כ׳האָב פּרעזענטירט. אין גאַנצן זיך באַמיט זי איבערצוגעבן. דאָס האָט מיך געמאַכט פֿאַרגעסן אין אַלע לײַדן פֿון שטוב. ס׳איז דאָרט געוואָרן וואָס ערגער. מיר האָבן געמוזט פֿאַרקויפֿן דאָס געוועלב. איך האָב עס מיט שמערץ איבערגעלעבט. פֿון זײַט כ׳האָב געדענקט, האָבן מיר געהאַט אַ געוועלב, אַ אייגנס. עס איז שווער געווען צוצוגעוויינען זיך צום געדאַנק, אַז מיר וועלן עס שוין נישט האָבן. עס האָט זיך געדאַכט, אַז מ׳איז צוזאַמענגעוואַקסן, און צעשיידן זיך דערמיט האָט באַדײַט צעשיידן זיך מיט אַ שטיק לעבן. כ׳האָב זיך אָבער געמוזט שטאַרקן. כ׳בין שוין געווען אויף אַזוי פֿיל רײַף, אַז כ׳האָב פֿאַרשטאַנען די אומפֿאַרמײַדלעכקייט פֿון דאָזיקן שריט. כ׳האָב פֿאַרשטאַנען, אַז דערהאַלטן דאָס געוועלב איז אוממעגלעך. עס איז נישט געווען דער נויטיקער קאַפּיטאַל וועלכער זאָל ערמעגלעכן דאָס ווײַטערדיקע האַנדלען. מיר האָבן אַלזאָ זיך באַזעצט אין אַ אַנדערע דירה. מײַן מוטער האָט אָנגעהויבן האַנדלען אין שטוב. דער פֿאָטער האָט ווידער געלערנט ייִנגלעך. כ׳בין שוין דעמלס געווען אין 7טן קלאַס פּאָוושעכנע שול. כ׳האָב געשריבן

אַ טאָגבוך אין פּוילישן. איבער הויפּט האָב איך וואָס ווײַטער אַלץ מער זיך אײַנגעטיפֿט אין דער פּוילישער שפּראַך. איבער הויפּט האָב איך ליב געהאַט די פּוילישע ליטעראַטור. כ׳האָב פֿאַרגעטערט די פּוילישע ראָמאַנטיקער: מיצקיעוויטש און סלאָוואַצקי. היסטאָריע האָב איך אויך פֿלײַסיק געלערנט. זי איז בײַ מיר געווען טײַער. בכלל אַלעס, וואָס איז געווען פֿאַרבונדן מיט פּוילישע[ר] היסטאָריע האָט מיך באַגײַסטערט. איך האָב זיך איבערגענומען מיט די [דער] גרויסע[ר] מאַרטיראָלאָגיע פֿון די פּוילישע העלדן בשעת זייערע קאַמפֿן פֿאַר פּוילנס אומאָפּהענגיקייט. אַ אויסערגעווייִנלעכן פּיעטעט האָב איך געהאַט פֿאַר מאַרשאַל יאָזעף פּילסודסקי. אין צוזאַמענהאַנג דערמיט האָב איך שפּאָר איבערגעלעבט. נעמלעך: דעם 11טן נאָוועמבער האָבן מיר אין שול צוזאַמען מיט אַלע פּאָליאַקן געפֿײַערט דעם יום־טובֿ פֿון פּוילנס באַפֿרײַונג. איך האָב אָנגעשריבן אַ רעפֿעראַט וועגן מאַרשאַל פּילסודסקי. אין שטאָטישן זאַל האָב איך אים רעפֿערירט אין אָנוועזנהייט פֿון אַ גרעסערע[ר] צאָל מענטשן, ווי אויך פֿון שטאָט־פּרעזידענט. צי ס׳איז געווען דער כּוח פֿון מײַן רעדנערקראַפֿט (וועלכן כ׳האָב אויסגעאיבט אין מײַן אָרגאַניזאַציע), אָבער די הייסע, נישט סימולירטע איבערגעגעבנהייט וועלכע האָט פּולסירט אין די זאַצן פֿון רעפֿעראַט, גענוג אַז דעם שטאָט־פּרעזידענט איז דאָס שטאַרק געפֿעלן. ער אַליין איז אַ אָנהענגער פֿון פּילסודסקי. ער האָט מיך באַשאָנקען מיט אַפּלאָדיסמענטן און פּערזענדלעך אויסגעדריקט אַ דאַנק. דערנאָך האָט מיר דער קיעראָווניק איבערגעגעבן, אַז דער פּרעזידענט אינטערעסירט זיך מיט מיר, און וויל מיר בײַהילפֿיק זײַן. דאָס איז אָבער געווען אין מיטן שוליאָר און וועגן קיין הנחות אין גימנאַזיום האָט מען נישט געקענט רעדן. ער האָט שײַנט זיך געוואָלט מיר (~~בײַהילפֿיק זײַן~~) ערמעגלעכן די ווײַטערדיקע לערע. חנוכּה האָט די שול געפֿײַערט נאָך אַ פֿאָרשטעלונג. איך האָב גענומען אַ באַדײַטנדן אָנטייל. צווישן אַנדערע האָב איך אַרויסגעטרעטן מיט אַ רעפֿעראַט וועגן חנוכּה און די מכּבייער. דעם 19 מערץ בעת די פֿײַערונגען פֿון נאָמענסטאָג פֿון מאַרשאַל, בין איך ווידער אַרויסגעטרעטן מיט אַ רעפֿעראַט, וועגן זײַן לעבן און שאַפֿן. אויך דאָס מאָל איז דער שטאָט־פּרעזידענט געווען אָנוועזנד. ער האָט מיר הערצלעך געדאַנקט און געהייסן דעם רעפֿעראַט זיך איבערשרײַבן און געבן. דאַן האָט ער מיך געפֿרעגט וואָסער ביכל איך קלויב זיך אויס, אַלס אָנדענקונג און דאַנק פֿון אים. איך האָב אויסגעקליבן „אַלע ווערק פֿון אַדאַם מיצקיעוויטש“. ער האָט עס מיר צוגעזאָגט, אָבער ערפֿילט האָט ער עס נישט. עס איז נישט זײַן שולד. ס׳איז די שולד פֿון קיעראָווניקס נאַכלעסיקייט. דאָס איז געווען אין יאָר 1935. גראָד דעמלס איז געשטאָרבן מאַרשאַל יאָזעף פּילסודסקי. צוליב דעם איז דאָס שוליאָר געוואָרן אין גאַנצן אַנדערש פֿאַרענדיקט, און מײַן בוך פֿאַרגעסן. איך האָב געענדיקט די שול. כ׳בין געבליבן שטיין פֿאַר די [דער] פֿראַגע: וואָס ווײַטער? די לערערינס אין שול האָבן געראָטן זיך ווענדן צום בירגער־מײַסטער. זיי האָבן געזאָגט אַז ער וועט מיר געוויס העלפֿן, מאָטיווירנדיק עס מיטן אינטערעס וועלכן ער האָט אַרויסגעוויזן לגבי מיר. איך אַליין האָב געשטרעבט מיט אַלע כּוחות זיך לערנען ווײַטער. כ׳האָב געפֿילט אַ אויסערגעווייִנטלעכן דראַנג נאָך וויסן. כ׳האָב אויסגעצייכנט געוווּסט, אַז צו קיין האַנטאַרבעט בין איך נישט פֿעיִק. אָבער כ׳בין געווען איינע אַליין. קיינער האָט מיר נישט געהאָלפֿן. און וויסנדיק דערפֿון וואָלט איך זיך אַליין געהאָלפֿן. בײַ מיר איז גרייט געווען אַ פּלאַן צו גיין אַליין צום

בירגער־מײַסטער בעטן אים הילף איך זאָל קענען לערנען אין גימנאַזיום. האָט זיך אָבער אַרײַנגעמישט מײַן פֿאָטער. ער האָט ערקלערט קאַטעגאָריש: „ניין! שוין גענוג פֿרעמדס“ ער האָט מיר געדראָט, אַז אויב כ׳וועל נאָך דערפֿון רעדן – וועט ער זיך פֿון מיר אָפּלייקענען. איך האָב געליטן, זעענדיק ווי מײַן פֿאָטער נעמט זיך צום האַרצן מײַן חשק צום לערנען. אָבער איך וואָלט זיך נישט אונטערגעגעבן. איך וואָלט ס׳מײַניקע אויסגעפֿירט. האָט אָבער מײַן פֿאָטער מיר געזאָגט, אַז מען וועט מיך לערנען אין קראָקעווער סעמינאַר, אַלס בית־יעקבֿ־לערערין. אין אָנבליק פֿון דער פּערספּעקטיוו האָב איך שוין נישט געקלערט וועגן גימנאַזיום. בײַ אונדז אין דער היים האָט מען שטענדיק גערעדט דערפֿון. ווען כ׳בין נאָך אַ גאָר קליין מיידל געווען האָט מען שוין געזאָגט, אַז כ׳וועל באַשטימט זײַן אַ „בית־יעקבֿ“־לערערין. ווי אַזוי מען וועט דאָס פֿאַרווירקלעכן האָב איך נישט געוווּסט. דערווײַל בין איך אַלט געווען 15 יאָר און נאָך נישט געקענט פֿאָרן נישט אַלט זײַענדיק קיין 16. מיר האָט אימפּאָנירט צו זײַן אַ לערערין. מיך האָט געפֿרייט דער געדאַנק אַז כ׳וועל לערנען, און נישט קיין קנאַפּע צופֿרידנהייט האָט מיר געגעבן די אויסזיכט פֿון פֿאַרדינסט. כ׳האָב געוועבט פּלענער, ווי אַזוי כ׳וועל זײַן אַ זעלבשטענדיקער מענטש. כ׳האָב זיך שוין געזען ערגעץ אין אַ ווײַטע[ר] שטאָט, אַלס ענטוזיאַסטישע פּיאָנערין פֿון ייִדישע[ר] קינדער־דערציִונג. כ׳האָב געטרוימט וועגן ווײַטע רײַזעס, וועגן הערלעכע אײַנדרוקן. אָבער מיט בלויז טרוימען האָב איך קנאַפּ אויפֿגעטון. כ׳האָב געמוזט שוין פֿאַרדינען. די לערערינס פֿון פּאָווּשעכנע[ר] שול האָבן מיר פּראָפּאָנירט עטלעכע קאָרעפּעטיציעס. איך האָב נישט גערן זיך דערצו גענומען. אָבער כ׳האָב געמוזט. כ׳בין געקומען אין שול מיט טרערן אין די אויגן. דאָ איז אַלץ געווען אַזוי באַליבט, אַזוי נאָענט. מיר האָט זיך אַזוי געגלוסט דאָ פֿאַרבלײַבן. כ׳האָב אַלזאָ געלערנט די קינדער. מיך האָט געפֿרייט יעדעס נײַעס וואָס כ׳האָב אויסגעלערנט זיי. יאָ, אָבער ליב געהאַט האָב איך צו לערנען מיט פֿעיִקע קינדער. און די, וועלכע איך האָב געלערנט זענען געווען זייער באַגרענעצט. זיי האָט לגמרי נישט געפֿרייט דאָס, וואָס זיי דערוויסן זיך נײַעס. מען האָט געמוזט באַנוצן פֿאַרשידענע מיטלען כּדי זיי אַרײַנצוגעבן חשק צום לערנען. דאָס וואָס כ׳האָב איבערגעלעבט אין יענע טעג לאָזט זיך נישט אין גאַנצן איבערגעבן. ס׳איז געווען אַ טראַגעדיע. איך בין דאָך געווען אַזאַ גוטע שילערין. מיר איז די לערע אָנגעקומען מיט לײַכטקייט. און דאָ האָב איך געמוזט אָנווענדן אַלע כּוחות כּדי אויסצולערנען די לײַכטסטע זאַך. כ׳האָב זיך געמאַטערט. דערצו בין איך געווען זייער איבערגעגעבן און געטרײַ. כ׳האָב געוואָלט זיי אויסלערנען. נישט קוקנדיק דערויף, אַז אָפֿט מאָל האָב איך באַקומען קנאַפּ באַצאָלט האָב איך געאַרבעט. די לעקציעס האָב איך באַטראַכט אַלס מײַן פֿאַראַנטוואָרטלעכן פֿליכט. נישט געוויסנהאַפֿט אים ערפֿילן, האָט געהייסן לויט מײַן באַגריף אים [נישט] ערפֿילן. דעמלס האָב איך געשריבן. נישט האָבנדיק פֿאַר וועמען איבערצוגעבן מײַנע געדאַנקען און געפֿילן האָב איך געשריבן אַ טאָגבוך. דאָס מאָל האָב איך געשריבן פּויליש. אייגנטלעך איז עס נישט געווען קיין טאָגבוך אין פֿולן זין פֿון וואָרט. ס׳זענען געווען אָפּגעריסענע בילדלעך פֿון מײַן לעבן. עס איז געווען אַ אָפּשפּיגלונג פֿון מײַנע געפֿילן און געדאַנקען. דעמלס איז אויסגעקומען דער איבערגאַנג פֿון די [דעם] יוגנט־פֿאַרבאַנד „בתּי“ אין דער אָרגאַניזאַציע „בנות אַגודת ישׂראל“. מען האָט געאָרדנט אַ פֿײַערלעכן

אָונט, ווו מיר זענען ערקלערט געוואָרן, אַלס „בנות“־מיטגלידערינס. אין אָן אַ צאָל רעפֿעראַטן, האָט מען אונדז ערקלערט די גרויסקייט, די וויכטיקייט פֿון אונדזערע פֿליכטן. עס האָט געמאַכט אויף מיר אַ אײַנדרוק. עס האָט געגעבן צו קלערן. אָבער ס'האָט פֿאַרפֿעלט דער ענטוזיאַזם. איך האָב אַ סך געלעזן. אין מײַן יוגנטלעכע[ר] נשמה האָבן זיך אַרײַנגעגנבֿעט פֿונקען פֿון פּראָטעסט. כ'האָב נישט געקענט שלום מאַכן מיטן ~~געדאַ~~ די [דער] אויסערגעוויינטלעכע[ר] באַגרענעצונג. דער רעגולאַמין פֿון אונדזער „בנות“־אָרגאַניזאַציע האָט פֿאַרבאָטן זייער אַ סך. ער האָט אַ סך מער געגעבן פֿאַרבאָטן, ווי פֿרישע אײַנדרוקן. איך האָב צ"ב זייער ליב געהאַט צו קומען אין טעאַטער. כ'האָב געבענקט צו זען „אמתע“ אַרטיסטן. אָבער כ'האָב נישט געטאָרט אַפֿילו דאַכטן דערפֿון. דאָס וואָלט געווען פֿאַרבונדן מיט אומאַנגענעמע קאָנסעקווענצן אין „בנות“. עס האָט געדריקט די ענגשאַפֿט. איך האָב אָנגעהויבן אַנדערש זען מענטשן. ביז דעמלס האָב איך נישט געגלויבט אין מענטשלעך שלעכטקייט. כ'האָב געקלערט, אַז אַלע זענען גוט, אַז אַלע האָבן „הערצער“. שווער איז אַלזאָ געווען דער נסיון וועלכן כ'האָב געמוזט אויסשטיין, ווען כ'האָב זיך איבערצײַגט וועגן מײַן טעות. דאָס האָב איך געזען ווען כ'בין געקומען אין באַציִונגען. כ'האָב געהאַט אויסצושטיין פֿון מענטשנס קאַפּריזן. אָפֿט מאָל האָב איך געמוזט קריצן מיט די ציין און ערפֿילן אַ קאַפּריז פֿון אַ מוטער. זיי גופֿא זענען געווען באַגרענעצט. זיי האָבן נישט אָפּגעשאַצט מײַנע באַמיִונגען. זיי האָבן נאָר געזען, אַז די קינדער מאַכן קנאַפּע פֿאָרשריטן. און איך בין געווען פֿאַראַנטוואָרטלעך, אויב אַ קינד האָט עפּעס פֿאַרגעסן. עס איז מיר געווען פֿאַרמיאוסט דאָס לערנען די קינדער. מײַן איינציקע טרייסט איז געווען דער בטחון, אַז דאָס איז נאָר צײַטווײַליק. מײַן פֿאָטער האָט געזאָגט, אַז כ'וועל שוין פֿאָרן. ער איז געפֿאָרן קיין גער צום רבין, כּדי דאָרט אויסצופֿועלן אַ הנחה. ער האָט דאָרט קנאַפּ אויפֿגעטון. דאָך האָב איך זיך אָנגעהויבן לערנען, צוגרייטן. בריוו זענען געגאַנגען אין אַלע קרײַזן, וועלכע האָבן געקענט עפּעס אויפֿטון. געלערנט האָב איך זיך מיט אַ חבֿרה, אַ טאָכטער פֿון אַ רײַכן סוחר. זי איז אין „בית־יעקבֿ“ קנאַפּ געגאַנגען, זי האָט שוין געהאַט קליינע מאַטורע. האָבן מיר אַלזאָ ביידע געזאָלט פֿאָרן. מיר האָבן געלערנט 9 שעה אין טאָג, כּדי זיך צוצוגרייטן צום עקזאַמען. זי איז געווען אויף אַזוי פֿיל גרויסמוטיק, אַז זי האָט „געוואָלט“ געניסן פֿון מײַנע קענטענישן. איך האָב זיך קנאַפּער פֿון איר געדאַרפֿט לערנען. כ'האָב אָנגעשריבן פֿאַר איר די נויטיקע אויסאַרבעטונגען. נאָר ווען ס'איז געקומען צום פֿאָרן בין איך געבליבן אין דער היים. די סיבה דערפֿון איז געווען פשוט, אָבער ווי טראַגיש! פֿאַר וואָס? פֿאַר וואָס? האָט אין מיר געשריגן אַ שטים. פֿאַר וואָס דאַרף איך אַזוי לײַדן, ווען כ'האָב אַ דראַנג צו וויסן? פֿאַר וואָס זאָל איך זיך שטיקן אין די [דער] ענגקייט פֿון באַגרענעצטע פֿליכטן, ווען אַלץ אין מיר רופֿט נאָך ברייטע האָריזאָנטן? פֿאַר וואָס זאָל איך זיך מוזן באַניגן לאָזן, מיט צופּאַסן זיך, ווען כ'פֿיל, אַז כ'וואָלט געקענט עפּעס גרויס אויפֿטון, ווען מען גיט מיר די מעגלעכקייט? עס האָט מיך געמאַטערט. כ'האָב אָנגעהויבן צו באַגרײַפֿן דעם גיגאַנטישן כּוח פֿון געלט. אָבער נישט קיין פֿאַרגעטערונג האָב איך געפֿילט דערצו. אַ קללה האָט זיך געריסן פֿון מײַן האַרץ. מיט האַס האָב איך געקלערט וועגן די [דער] קראַפֿט פֿון די „מעטאַלענע קראָנזשקעס“, וועלכע פֿאַרטעמפּן אין מענטשן יעדעס געפֿיל פֿון גוטסקייט, וועלכע מאַכן אים טויב אויפֿן

רוף פֿון אומגליקלעכע נשמות. און נישט בלויז דאָס. אַ געפֿיל פֿון פֿאַרדרוס האָט מיך באַהערשט בײַם געדאַנק, אַז כ׳האָב פֿאַרשפּילט דעם גימנאַזיום, צוליב דעם אויסזיכט אויף קראָקעווער סעמינאַר. כ׳האָב שוין נישט געקענט קלערן איצט וועגן הנחות אין גימנאַזיום. די באַציִונגען ~~האָבן~~ צווישן די ייִדישע און פּוילישע באַפֿעלקערונג האָבן זיך אין צווישנצײַט באַדײַטנד פֿאַרערגערט. אויך דאָס איז נישט אַדורך פֿאַר מיר אָן אײַנדרוק. אין מיר האָט געליטן די געטרײַע, פּוילישע פּאַטריאָטקע. איך בין דאָך געווען אַזוי איבערגעגעבן פּוילן. כ׳בין דאָך געווען צוזאַמענגעבונדן מיט איר, מיט אַלע פֿעדעם פֿון מײַן נשמה. יעצט האָב איך געמוזט זיך אָפּזאָגן פֿון הערלעכן טרוים פֿון אַ ייִדיש־פּויליש צוזאַמענלעבן. כ׳האָב דאָך עס זיך אַזוי שיין געמאָלט. עס זענען נישט געווען סימולירט די הייסע, איבערגעגעבענע זאַצן פֿון מײַנע יוגנט־רעפֿעראַטן. און יעצט אַלעס אַוועק. טאָגטעגלעך האָבן די צײַטונגען געברענגט פֿרישע, גרויליקע ידיעות וועגן ייִדן־פֿאַרפֿאָלגונגען. מײַן גלויבן אין פּוילנס „האַרץ“ איז געוואָרן פֿאַרטונקלט. כ׳האָב מער נישט געזען קיין פֿאָלק מיט ברידערלעכע געפֿילן פֿאַר אַלע בירגער, ווי זי איז עס געווען אין אירע פֿאַרמלחמה־טרוימען. מײַן האַרץ האָט געווייטיקט איבער די [דער] לאַגע פֿון ייִדן בכלל. בפֿרט, אַז איך האָב עס דערשפּירט פּערזענדלעך (די פֿאַרלוירענע מעגלעכקייט פֿון לערנען אין גימנאַזיום). יעצט האָב איך געזוכט אַ היים צווישן אַלעם, וואָס איז ייִדיש. איך האָב זיך געקלערט, אַז יעצט, אין די [דער] איצטיקע[ר] לאַגע מוזן מיר ייִדן זיך שטאַרקן. כּדי דאָס צו דערגרייכן האָב איך געהאַלטן פֿאַר נויטיק זיך צו לערנען די ייִדישע געשיכטע, באַקענען זיך מיט ייִדישע, נבֿיאישע פּאָעזיע און שטודירן ייִדישע רעכט פֿון אַ מאָל. דאָס האָט מיר געגעבן דעם כּוח איבערצוטראָגן רויִק די דערינערונגען. אַנטקעגן דעם ביטול־באַציִונג פֿון די פֿרעמדע, האָב איך אַקעגנגעטראָגן אונדזערע גײַסטיקע ווערטן. די הערלעכע טענער פֿון די נבֿיאים האָבן מיר געגעבן דעם באַוווּסטזײַן וועגן אונדזער געפֿיל פֿאַר רעכט (ישעיהו), די וויזיע פֿון אַחרית־הימים (קאַפּיטל ב׳) האָט געשוועבט פֿאַר מײַנע אויגן. ווידער האָבן זיך אָנגעצונדן פֿונקען פֿון התלהבֿות, וועלכע זענען שוין געווען אַ ביסל אָפּגעשוואַכט דורך די לעצטע שוליאָרן און אַנטוישונגען. איין זאַך איז נאָר געווען נישט אין אָרדענונג. איך האָב נישט געקענט פֿאַרשטיין פֿאַר וואָס זאָלן צווישן ייִדן עקזיסטירן אַזוי פֿיל פּאַרטייען, וועלכע באַקעמפֿן איינע די אַנדערע. איך האָב נישט גענומען אין באַטראַכט אַז מענטשן זענען מענטשן מיט פֿאַרשידענע באַגריפֿן און לײַדנשאַפֿטן, און דעריבער מוזן זיי זיך גרופּירן אין באַזונדערע פּאַרטייען. און ווו נאָך, ווי בײַ ייִדן זענען פֿאַראַן אַזוי פֿיל אַנשויונגען, אַזוי פֿיל באַגריפֿן וועגן גוט און שלעכט? איך האָב דאָס אַלץ נישט פֿאַרשטאַנען. בײַ מיר זענען אַלע מענטשן געווען קודם־כּל מענטשן, און אויב אַנדערע האָבן אונדז ייִדן געוויזן, אַז מיר זענען ערגער פֿון זיי, אויב זיי האָבן אונדז פֿאַראַכט, דאַרפֿן מיר זיך האַלטן צוזאַמען כּדי אַזוי אַרום צו ערמעגלעכן אונדזער זיג. איך האָב אָבער געזען עפּעס אַנדערש. איך האָב געזען ווי איין אָרגאַניזאַציע באַקעמפֿט די אַנדערע: איך האָב זיך צוגעהערט אין „בנות“ וועגן די [דער] נויטווענדיקייט זיך צו שיצן קעגן די „פֿרעמדע“ פֿון דער גאַס. עפּעס האָט מען געפּריידיקט וועגן די „נעצן וועלכע זענען פֿאַרשפּרייט און לויערן אויף אונדזערע נשמות“. נישט גענוג, אַז מיר האָבן זיך נישט פֿאַראייניקט מיט זיי, האָבן מיר זיך געדאַרפֿט שיצן פֿון „פֿרעמדע“? איך

האָב געהאַט ספֿקות. מיר איז פֿאָרגעקומען ווילד די מורא פֿאַר אייגענע ייִדישע מיידלעך, וועלכע האָבן [געלערנט] צוזאַמען מיט מיר אין פּאָוושעכנע[ר] שול. פֿאַר וואָס זאָל איך מורא האָבן? צי אַזוי אַרום פֿאַרווירקלעך איך דאָס, וואָס מען האָט מיך געלערנט? צי אפֿשר האָב איך שלעכט פֿאַרשטאַנען דעם „ללמוד וללמד“? צי דען וועל איך נישט אַ סך מער אויפֿטון, ווען כ׳וועל עס אויספֿירן דווקא אין די מיר כלומרשט פֿרעמדע קרײַזן. מיר קיין שאָדן וואָלט עס נישט געבראַנגט, און אפֿשר נוצן פֿאַרן כּלל־ישׂראל? ווײַל וואָס זענען מיר, אַלס אָפּגעזונדערטער טייל? צי איז עס אַזאַ העלדנמוט זײַן גוט און פֿרום, ווען מען ווייס נישט פֿון עפּעס אַנדערש, ווען אַלעס אַרום אָטעמט מיטן זעלבן? פֿראַגן זענען בליץ שנעל געפֿלויגן, געביטן זיך ווי אין אַ קאַליידאָסקאָפּ. אָבער אָפֿן זאָגן האָב איך עס נישט געטאָרט. ווען כ׳האָב עס איין מאָל אַרויסגעזאָגט, האָט מען מיר געגעבן אָנצוגעהערן, אַז מען איז נישט צופֿרידן. מען האָט זיך שלעכט אויסגעטײַטשט ~~איך~~ מײַנע כּוונות. מען האָט געזאָגט, אַז איך בענק נאָך „די פֿרײַע וועלט“, נאָך „זייערע פֿאַרגעניגנס“. אפֿשר האָט אין דעם געשטעקט אַ געוויסער אמת. אָבער איינס איז זיכער. אויב כ׳האָב געגאַרט נאָך פֿרײַהייט פֿון אַ לוסטיק לעבן ווי זיי האָבן עס פֿאַרשטאַנען, עס איז גיכער געווען דער דראַנג נאָך ברייטערע האָריזאָנטן, דער פֿאַרלאַנג נישט צו ווערן פֿאַרגליווערט אין די ענגע ראַמען פֿון אונדזער אידעע. עס האָט געלעבט דער פֿאַרלאַנג פֿון אויסלעבן זיך צווישן אַלע, פֿון טראָגן אונדזערע גײַסטיקע אוצרות צווישן די מאַסן ייִדישע יוגנט בײַ וועלכע זיי זענען געווען אומבאַקאַנט. נאָר מײַן קול איז געוואָרן דערשטיקט דורך עטלעכע פֿלאַכע פֿאָרמולן, וועגן „דערהאַלטן בײַ זיך דעם אוצר“, וועגן דעם [דער] אויסדערוויילטקייט פֿון אונדזער באַרוף צו קאָנטינויִרן די מיסיע פֿון די [דער] צניעותדיקע[ר] ייִדישע[ר] פֿרוי פֿון אַ מאָל. און ווי שטענדיק האָב איך זיך געמוזט אונטערוואַרפֿן. מײַן פּראָטעסט קעגן דעם אַלעם האָט געמוזט בלײַבן שטום. איך האָב געטראַכט, אַז אין זייער מורא פֿאַרן גאַנצקייט פֿון זייער[ע] [אין] אונדז פֿאַרפֿלאַנצטע באַגריפֿן, ווערט מען מיך באַזײַטיקן אַלס „שעדלעכן עלעמענט“. איך האָב גוט פֿאַרשטאַנען די קאָנסעקווענצן דערפֿון. כ׳האָב באַרעכנט, אַז כ׳וועל מער פֿאַרלירן ווי געווינען. ערשטנס וואָלט מײַן לאַגע אין שטוב געוואָרן אומערטרעגלעך. אָבער נישט דאָס איז וויכטיק. איך האָב מײַן אָרגאַניזאַציע ליב געהאַט, טראָץ דעם, וואָס איך האָב געזען אירע פֿעלערן. איך האָב נישט געוואָלט פֿאַרלירן די מעגלעכקייט פֿון לערנען זיך. האָב איך געשוויגן. געשוויגן האָב איך נאָר פֿאַר מענטשן. פֿאַר זיך האָב איך געשריבן. קיינער האָט נישט געוווּסט וואָס עס באַהאַלטן די טאָוולען פֿון מײַן ברוליאָן. וועגן דעם וואָלטן נאָר אפֿשר געקענט דערציילן די ביימער. אָבער זיי זענען געווען שטומע צוזעערס. און דעריבער האָב איך זיי ליב געהאַט. אין זייער מילדן, מוטערלעכן שאָטן האָב איך אויסגעגאָסן מײַן האַרץ, מײַנע געפֿילן און געדאַנקען, וועלכע האָבן מיר געקוועלט. איך האָב געליבט די נאַטור זעענדיק אין איר אַ וואַרעם געפֿיל פֿון צוטרוי. זי וועט נישט אויסזאָגן וואָס איך טראַכט. און ווי הערלעך איז זי! ווען כ׳האָב זיך אַרויסגעקריגן אויפֿן פֿרײַען פֿעלד, אין אַ וואַלד – בין איך געווען גליקלעך. דאָ בין איך געווען ווײַט פֿון מענטשלעכע[ר] בייזוויליקייט. אַלץ איז דאָ אַזוי מילד און אַזוי נישט־פֿאַרנעפּלט אָפֿן, פֿול מיט לעבעדיקע[ר] פֿרייד, מיט אומפֿאַרלאָשענעם לוסט צום אייביק דויערנדן, אייביק ווירקנדן, מיט בלוט

פֿולסירנדן, לעבן. לעבן! איך האָב געשריבן. געשריבן אין אָנבליק פֿון דער נאַטור. און דאָס, וואָס כ׳האָב דאָרט געשריבן, איז געווען פֿול מיט מעלאַנכאָליע. אפֿשר איז עס געווען דער פּראָטעסט וועלכער האָט זיך אויסגעדריקט אין די טרויעריקע זאַצן. און אפֿשר איז עס געווען דער ~~קאָנטראַסט~~ כוח פֿון קאָנטראַסט צווישן די [דער] גרויסקייט, לעבעדיקייט פֿון דער נאַטור, און קליינקייט, קלאַנגלאָזיקייט פֿון מײַן לעבן. כ׳האָב כּסדר געלייענט, געפֿונען פֿאַרגעניגן אין פּאָעזיע און גוטן ווערטפֿולן ערציילונג. דעמלס האָב איך אויך געלייענט לינדסייס „בונד פֿון דער יוגנט“. איך האָב אים פֿאַרערט פֿאַר זײַן פֿאַרשטענדעניש, פֿאַר אַלעם דעם, וואָס עס מאַטערט די יוגנט. דאָס איז געווען דער קעגנזאַץ פֿון דעם וואָס מ׳האָט אונדז געזאָגט. בײַ אונדז אין בנות וואָלט אַזאַ אַרויסזאָגן זיך אַרויסגערופֿן אַ סקאַנדאַל. בכלל האָט מען דאָרט געקוקט קרום אויף מײַן צו פֿיל לעזן. מען האָט זיך געשפּילט אין נבֿיאותן, אַז ס׳וועט קיין גוטס נישט אַרויסברענגען אַאַז״וו. איך האָב פֿון דעם אַלעם לפּנים געלאַכט. אָבער אין האַרץ האָט מיר וויי געטון, פֿאַר וואָס זיי האָבן אַזוי קנאַפּ פֿאַרשטענדעניש פֿאַר דעם וואָס מאַטערט די יוגנט. איך האָב נישט געקענט פֿאַרטראָגן די פֿאַרשטעלטקייט, די אָנשטעלן ווען ס׳איז געקומען צו אַ דעצידירנדע[ר] פֿראַגע לגבי פֿאַרשידענע טעמעס. איך האָב געגאַרט, אַז אַלע זאָלן זאָגן וואָס זיי קלערן און דעמלס וואָלט מען אפֿשר עפּעס קאָנקרעטס אויפֿגעטון. כ׳בין נישט געווען קיין דעגענעראַטין, כ׳בין געווען אַ לײַדנשאַפֿטלעכע ליבהאָבערין פֿון אמת. כ׳האָב געשטרעבט, אַז דער אמת פֿון אונדזער לעבן זאָל אונדז פֿירן צו אַ געזונטן באַגרײַפֿן פֿון אַלע אייביקע אמתן. צי זיי עקזיסטירן בכלל האָב איך נאָך דעמלס קיין ספֿק נישט געהאַט... כ׳בין נאָך אַלץ געווען אַ שטרענגע ייִדישע טאָכטער, פֿול מיט גלויבן אין אַלמעכטיקן, און פּיעטעט פֿאַר טראַדיציע. נאָר בלויז גײַסטיק אויסלעבן האָט נישט געניגנט. אויף דעם קענען זיך ערלויבן די, וועלכע זענען מאַטעריעל פֿאַרזיכערט. איך האָב געמוזט וועגן תּכלית קלערן. הגם כ׳בין געווען גאַנץ יונג, האָב איך פֿאַרשטאַנען אַז כ׳בין פֿאַרלוירן אָן עפּעס, וואָס זאָל מיר געבן די מעגלעכקייט צו פֿאַרדינען. בײַ די קאָרעפּעטיציעס האָב איך פֿאַרדינט. אָבער כ׳האָב געוווּסט, אַז דאָס איז נישט קיין עקזיסטענץ. לערנען אין די [דער] פּאָווישעכנע[ר] שול איז נאָר געווען מעגלעך בײַ אונדז אין שטאָט. איך האָב געשטרעבט פֿון דאַנען אַוועק. איך האָב געוואָלט זען אַ אַנדערע וועלט, אַנדערע מענטשן, באַקענען זיך מיט אַ אַנדער אַרט לעבן. כ׳האָב געוואָלט אויספּרוּוון מײַנע כּוחות, אויף וויפֿל ס׳וועט מיר לינגען צו זײַן זעלבשטענדיק מאַטעריעל, ווי אויך אומאָפּהענגיק [אין] גײַסט. דאָס הייסט כ׳האָב זיך געוואָלט איבערצײַגן צי אין אָנבליק פֿון זיך גופֿא וועל איך זיך האַלטן בײַ די אייגענע איבערצײַגונגען. כ׳האָב געוואָלט זען, ווי אַזוי ס׳וועלן אויסזען מײַנע געדאַנקען אין ליכט פֿון נײַע ערינערונגען. ווײַל מיר האָט זיך געדאַכט, אַז [זיי] זענען אונטערן אײַנפֿלוס פֿון מײַן אָרטאָדאָקסישע[ר] ערציִונג. איך האָב נישט געשטעלט די ערציִונג אונטער קיין פֿראַגע־צייכן. איך האָב נאָר געוואָלט אַליין אַ ביסל זיך מעכטיקן און זען אויף וויפֿל ס׳לאָזן זיך פֿאַרווירקלעכן אין לעבן די אַלע אימפּאָנירנדע טרוימען פֿון מײַן יוגנט. כּדי דאָס צו פֿאַרווירקלעכן האָב איך געמוזט עפּעס קענען. צו קיין שום האַנטאַרבעט בין איך נישט געווען פֿעיִק. ערשטנס האָב איך זיך קיין מאָל מיט דעם נישט אינטערעסירט. כ׳בין געוואָרן אומגעדולדיק ווען כ׳האָב עפּעס גענייט, אָבער

געשטריקט. ס'איז נישט געווען קיין אויסוועג. מיט מײַנע 7 קלאַסן פּאָווישעכנע שול און 6 בית־יעקבֿ האָב איך ווייניק וואָס געקענט אויפֿטון. כ'האָב זיך געוואָנדן צו מײַן פֿאָטער. כ'האָב געפֿרעגט: וואָס ווײַטער? ער האָט נאָר געהאַט איין ענטפֿער: קיין שנײַדער וועסטו נישט זײַן! אין פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין וועסטו נישט געהערן. איך דענק, אַז פֿאַרן צווייטן האָט מײַן פֿאָטער מער מורא געהאַט ווי פֿאַרן ערשטן. און ווײַל איך אַליין האָב נישט געוואָלט זיך לערנען קיין פֿאַך בין איך באַשטאַנען. – אָבער דאָך טאַטע – האָב איך געפֿרעגט – דו וועסט זײַן אַ לערערין! – האָט ער מיר געענטפֿערט – אַ „בית־יעקבֿ"־לערערין. אויף מײַנע באַמערקונגען, אַז דאָס איז אוממעגלעך, האָט ער געזאָגט, אַז ער וועט עס באַשטימט אַדורכפֿירן. – דו זאָלסט זיך נאָר אויפֿפֿירן פֿרום – האָט ער פֿאַרענדיקט – און אַלץ וועט מיט ג–טס הילף גוט זײַן. – אָבער די אוממיטלבאַרקייט פֿון לעבן האָט אין מיר פֿאַרטויבט יעדן פֿונק פֿון אָפּטימיזם. ווײַל נישט געקוקט דערויף וואָס מײַן פֿאָטער האָט מיר אַזוי פֿיל צוגעזאָגט איז די לאַגע געוואָרן אַלץ ערגער. נישט קענענדיק איבערטראָגן עס גלײַכגילטיק האָב איך געזוכט אַ אויסוועג ווו אַנדערש. כ'ווייס נישט פֿון וואַנען, נאָר מײַנע געדאַנקען האָבן אָנגעהויבן אָנצונעמען דעם פֿאָרעם פֿון גראַמען. בשעת כ'האָב נאָטירט אין טאָגבוך די געדאַנקען פֿון פֿאַרגאַנגענעם טאָג האָב איך אָן שום אָנשטרענגונג געשריבן גראַמען. עס זענען געווען לידער פֿון האָפֿענונג אויף אַ בעסער לעבן. עס זענען געווען לידער פֿון אייגענע לײַדן, אויסדרוקן פֿון אַלגעמיינע לײַדן פֿון ייִדישן פֿאָלק. אַלץ איז געווען געשריבן פּויליש. ווײַל פּוילישע ביכער האָב איך געלעזן, פּויליש האָב איך געקלערט און דעריבער אויך פּויליש געשריבן. בעת כ'בין געווען בײַ מײַנס אַ חבֿרה אין שטוב, האָב איך אָנגעשריבן אין גראַם „דער ייִד דער אייביקער וואַנדערער", „ייִד הענדלער" און אַנדערע. דאָס איז געווען פֿאַר מיר אַ נײַ אַנטדעקונג. איך האָב נישט געוווּסט צי זאָל איך זיך פֿרייען, צי גאָר זאָרגן. פֿרייען דערפֿאַר, וואָס מיר איז געלונגען עפּעס אָנצושרײַבן, אָבער זאָרגן, אַז כ'וועל מער זיך נישט אַנטוויקלען, ווײַל כ'האָב נישט די געהעריקע מעגלעכקייט. כ'האָב שוין אַפֿילו אין פּאָווישעכנע[ר] שול טייל מאָל געשריבן פֿאָרשטעלונגען אויף פֿאַרשידענע פֿײַערונגען. אייניקע פֿון זיי זענען לויט די [דער] מיינונג פֿון די [דער] לערערשאַפֿט געווען זייער שיין. איך האָב זיי אָבער טראַקטירט ווי שול־אויסאַרבעטונגען און נישט צו פֿיל זיך איבערגענומען מיט זיי. דאָ אָבער איז געווען עפּעס אַנדערש. פֿאַרשטייט זיך, אַז כ'האָב עס פֿאַר קיינעם נישט דערציילט. כ'האָב איבערגעלייענט עטלעכע לידער פֿאַר מײַן „בית־יעקבֿ"־לערערין. עס איז איר זייער געפֿעלן. זי האָט אָבער נישט געוווּסט ווער ס'איז דער אויטאָר פֿון זיי. איך האָב זיך נישט באַטראַכט אַלס דיכטערין. אָבער כ'האָב געהאַט אַ פֿאַרגעניגן צו שרײַבן. כאַראַקטעריסטיש איז געווען, אַז כ'האָב קיין מאָל נישט געוווּסט ווען כ'וועל שרײַבן. אָט האָב איך שפּאַצירט אין גאַס. אָט האָב איך דערזען אַ גלאַנציקן שטערן ערגעץ טיף אויפֿן גראַנאַט פֿון הימל. אַ מענטשלעכער זיפֿץ האָט אָפּגעהילכט אין דער שטילקייט. און מײַן האַרץ איז פֿול געוואָרן מיט וואַרעמע כוואַליעס פֿון געפֿיל, אַז כ'האָב אַלץ געלאָזט שטיין און געלאָפֿן שרײַבן. מײַן פֿאָטער האָט זיך געוווּנדערט, פֿאַר וואָס איך רעד עפּעס קנאַפּ וועגן פֿאָרן אין סעמינאַר. נישט וויסנדיק די אמתע סיבה פֿון מײַן שווײַגן האָט ער עס זיך געטײַטשט אויף זײַן שטייגער. ער האָט געמיינט, אַז כ'בין שוין מער נישט פֿרום, נישט

צוגעבונדן צום בית־יעקבֿ און שטרעב נישט צו פֿאָרן קיין קראָקע. דעריבער האָט ער זיך גענומען אינטענסיוו צו דער אַרבעט כּדי מיך דאָרט אַהינצושיקן. גראָד דעמלס איז אים געלונגען אויסצופּועלן אַ שפּאָרע הנחה. איך וואָלט באַשטימט געפֿאָרן. אָבער דער גרויזאַמער גורל האָט אַנדערש געוואָלט. ער האָט זיך נישט ווײַזט אויס גערעכנט מיט די [דער] שטאַרקייט פֿון מענטשנס פּלענער. ס׳איז געשען אַ גרויס אומגליק... מײַן פֿאָטער איז פּלוצעם געשטאָרבן.... אין בליִענדן עלטער פֿון 49 יאָר איז ער פֿון אונדז אַוועק. דאָס איז געווען אַ קלאַפּ. איך האָב דערפֿילט אַ קלאַפּ מיט אַ קאַלט אײַזן איבערן קאָפּ. שוין קיין מאָל... ווי שרעקלעך... כ׳בין וואַנזיניק אַרומגעלאָפֿן איבערן שטוב, מיט צווייפֿל זיך געוואָרפֿן צו די פֿיס פֿון זײַן טויטן קערפּער, און געשריגן, געשריגן ביז צום דערשטיקט ווערן... ביז ס׳האָט פֿאַרפֿעלט כּוח... ביז כ׳האָב אַרײַנגעשלײַדערט דעם געשריי אין האַלדז, ווו ער האָט זיך באַהאַלטן אין די טיפֿענישן פֿון האַרץ. עס איז שוין פֿאַריבער צוויי יאָר. אָבער עס לאָזט זיך נישט פֿאַרגעסן, עס לאָזט זיך נישט פֿאַרהיילן די גליִענדע וווּנד. הגם ס׳איז נישט דאָ קיין פּלאַץ פֿאַר מליצה, לאָזט זיך נישט פֿאַרטויבן דער זיפֿץ, ווען כ׳שרײַב די דאָזיקע ווערטער. אמת, אַ טאַטע אַ שטרענגער איז ער געווען, אָבער ער איז דאָך נישט אויסן געווען מײַן שלעכטס. עס איז דאָך נישט זײַן שולד, אַז ער האָט מיך נישט פֿאַרשטאַנען. ער האָט געוואָלט, אַז איך זאָל זײַן ווי ער, און גלײַכצײַטיק גליקלעך. ער האָט נישט באַגרײַפֿט די איראָניע, וועלכע איז געלעגן אין זײַנע שטרעבונגען.

איך בין געבליבן פֿאַריתומט. גרויס איז געווען איז געווען [!] מײַן טרויער. איך האָב עס איבערגעלעבט מיט מײַן גאַנץ וועזן. אָבער קיין צײַט אויף קיין קאָנטעמפּלאַציע איז נישט געווען. דאָס לעבן האָט געפֿאָדערט ס׳זײַניקע. צו גלײַך מיטן טויט פֿון מײַן פֿאָטער האָבן מיר פֿאַרלוירן די מיטלען צום לעבן. ער איז געווען דער פֿאַרזאָרגער. כ׳בין געבליבן מיט מײַן מוטער און שוועסטער פֿאַר אַ שווערע[ר] אויפֿגאַבע: ווי ערנערט מען זיך? כ׳האָב אַפֿילו אַ עלטערן ברודער, האָט ער אָבער באַלד נאָכן טאַטנס טויט חתונה געהאַט. איך האָב דערווײַלט ערטיילט קאָרעפּעטיציעס, ווי שטענדיק. אָבער דאָס איז געווען קנאַפּ. די מאַמע האָט אָנגעהויבן ווידער עפּעס האַנדלען. נאָר עס איז געווען שוואַך אין צוזאַמענהאַנג מיט די [דער] פֿאַרשטאַרקטע[ר] באָיקאָט־אַקציע. און ווידער דער גרויזאַמער: וואָס ווײַטער? איך האָב יעצט געהאַט אַ מאַסע אַפּוטרופּסים. דאָס זענען געווען פֿאַמיליע און סתּם גוטע־פֿרײַנד (ווי זאָגט דאָס שלום־עליכם? „ מיר איז גוט, איך בין אַ יתום.“ מאָטל דעם חזנס). די גאַנצע צײַט ווען מיר האָבן זיך געראַנגלט, נישט קענעדיק אויסקומען פֿון מײַן פֿאָטערס קנאַפּע פֿאַרדינסטן, האָבן זיי זיך גאָרנישט איבערגענומען. פּלוצלינג האָבן זיי דערזען, אַז ס׳איז שלעכט פֿאַר וואָס כ׳האָב נישט קיין ~~צײַט~~ פֿאַך אָדער פּאָסטן, וועלכע ס׳זאָל מיר ערמעגלעכן אַרויסצוהעלפֿן די מוטער און שוועסטער. וועגן פֿאַרווירקלעכן אייגענע טרוימען איז איצט קיין רייד נישט געווען. כ׳האָב עס מיט ווייטאָג באַגרײַפֿט. ווי געזאָגט האָב איך געהאַט „פֿאַרזאָרגערס“. זיי האָבן ווידער געשריבן בריוו קיין קראָקע, כּדי אויסצופּועלן אַ הנחה. נאָר ס׳האָט קנאַפּ געפּועלט. עס האָט אַפֿילו נישט געפּועלט די פּערזענדלעכע אינטערווענץ פֿון גריצער בית־יעקבֿ־

פּרעזעס בײַם דירעקטאָר פֿון סעמינאַר. אָן געלט האָב איך גאָרנישט געקענט אויפֿטון. שוין ווידער די לעקציעס. דערצו איז עס יעצט געווען אַ אַרבעט אָן בטחון, אַז ס'וועט אַ מאָל זײַן אַנדערש. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ שווער לעבן. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַמף צו דערהאַלטן זיך אויף דער אויבערפֿלאַך פֿון די לעבנס־כוואַליעס. און דער קאַמף איז געווען אַ טאָפּלטער. איינער – אַ מיטל צו דערהאַלטן די מאַטעריעלע עקזיסטענץ – דער צווייטער איז געווען אַ קאַמף מיט זיך. אַ אינערלעכע ראַנגלעניש נישט אַרײַנצופֿאַלן אין אַפּאַטיע, נישט לאָזן זיך באַהערשן פֿון פּעסימיזם. עס האָט געהאַלטן דערבײַ. כ'האָב צו פֿיל געליטן, אַז כ'זאָל נאָך האָבן כּוח צו זײַן אַ אָפּטימיסטקע. נאָר כ'האָב פֿאַרשטאַנען, אַז אויב כ'וויל לעבן, מוז איך זיך שטאַרקן. עס איז אפֿשר נישט געווען דער כּוח פֿון אייגן נוצן, אָבער פֿאַרגעניגן, ווי דער באַגער צו העלפֿן מײַן מוטער. איך האָב זיך געפֿילט פֿאַראַנטוואָרטלעך, אַלס עלטסטע טאָכטער אין שטוב (קנאַפּע 17 יאָר) און דאָס האָט מיר געגעבן די מעגלעכקייט נישט צו פֿאַרלירן די ענערגיע. כ'האָב אויסגעהערט די טרייסטווערטער פֿון מײַן מוטער, נישט קענענדיק איר זאָגן, אַז מײַן גלויבן אין אַ בעסערן מאָרגן איז געווען גאַנץ שוואַך. כ'האָב געוווּסט, אַז מיטן בטחון פֿאַרטויבט זי אין זיך דעם אומעט פֿון רעזיגנאַציע. כ'האָב דעמלס קנאַפּ געשריבן. מײַן טאָגבוך איז געלעגן ערגעץ פֿאַרגעסן. וויפֿל מאָל כ'האָב זיך באַמיט עפּעס צו שרײַבן האָב איך זיך צעוויינט, ווײַל כ'האָב געמוזט שרײַבן וועגן מײַן פֿאָטער. אויסער דעם האָב איך געפֿילט אַ פּוסטקייט אין מוח.

און דעמלס איז געקומען אַ חבֿרה. עס איז געווען אַ מאָרגן־שטערן נאָך אַ פֿינצטערע[ר] נאַכט. חבֿרות האָב איך אייגנטלעך געהאַט אַ סך פֿון פֿריִער. זיי האָבן מיט מיר מיטגעפֿילט. אַפֿילו זיך באַמיט מיר צו העלפֿן. אָבער די איז געווען אין גאַנצן עפּעס אַנדערש. יענע האָבן מיך נישט פֿאַרשטאַנען. זיי זענען געווען אַפֿילו מיידלעך אינטעליגענטע. נאָר זיי האָבן מיר נישט געקענט פֿאַרצײַען מײַן אויסלעבן זיך אין ביכער. זיי האָבן מיך קריטיקירט פֿאַר מײַן נישט נאָכפֿאָלגן די מאָדע און ווי ווײַט מעגלעך צופּאַסן זיך צו איר. אָבער די וועלכע כ'האָב יעצט באַקענט איז געווען אַ אַנדערע. זי האָט פֿאַרמאָגט אין זיך אַ אָנערשעפּלעכן קוואַל פֿון ענטוזיאַזם. אָנגעהויבן האָבן מיר בײַ לייענען צוזאַמען אַ ביכל. און נישט לאַנג האָט געדויערט, האָט זי שוין געוווּסט פֿון מײַנע אינטימסטע געדאַנקען. עס איז געווען אַ הערלעכער זומער. יעדע שעה מיט איר פֿאַרברענגט האָט מיר געגעבן אַ גײַסטיק פֿאַרגעניגן. איך האָב איר געלעזן מײַנע פֿערזן און טיילן פֿון טאָגבוך. מײַנע לידער זענען איר זייער געפֿעלן. זי האָט אייגנטלעך גאָרנישט געפֿרעגט. זי האָט געזאָגט, אַז זי האָט מיך דאָרט אין זיי געפֿונען און פֿאַרשטאַנען. זי איז נישט געווען קיין „בנות“־מיטגלידערין. זי איז פֿון „בית־יעקבֿ“ אַרויסגעטרעטן נאָך אַלס שילערין. און דאָס האָט געגעבן די אָנרעגונג אַז די „בנות“־פֿאַרוואַלטונג זאָל פּראָטעסטירן קעגן אונדזער פֿרײַנטשאַפֿט. מײַן עלטערער ברודער איז סעקרעטאַר אין „בית־יעקבֿ“־קאָמיטעט. ער האָט מיך גערופֿן, און קאַטעגאָריש געפֿאָדערט, אַז כ'זאָל איבעררײַסן מיט מײַן חבֿרה. איך האָב פּערסוואַדירט, אויפֿגעוויזן וואָס זי באַדײַט פֿאַר מיר. זיי האָבן נישט געוואָלט פֿאַרשטיין, אַז זי האָט אין מיר אַרײַנגעגאָסן אַ קוואַל פֿון לעבנסקראַפֿט. זיי האָבן נישט פֿאַרשטאַנען, אַז זי האָט

געברענגט מיט זיך אַ אָטעם פֿון אַ אַנדערע[ר] פֿרײַערע[ר] וועלט. און זאָגן זיי דאָס וואָלט געהייסן מודה זײַן זיך אין אַ גאַרונג נאָך פֿרײַהייט, נאָך עפּעס אַנדערש, וועלכעס ס׳איז דאָך „פֿאַרבאָטן“. כ׳האָב אַלזאָ לפֿנים געמוזט קאַפּיטולירן. כ׳האָב צוגעזאָגט אַז כ׳וועל [זיך] מיט איר מער נישט טרעפֿן. געטראָפֿן האָב איך זיך אָבער מיט איר יאָ. מיר האָבן זיך פֿאַרקליבן אויף ווײַטע שפּאַצירן הינטער דער שטאָט. מיר האָבן זיך באַגעגנט באַלד אין דער פֿרי, אָבער שפּעט אין אָוונט. זי האָט פֿון אַלעם געוווּסט. און אונדזער צוגעבונדנקייט איז געוואָרן נאָך שטאַרקער. זייער אַ סך האָב איך געמוזט אויסשטיין צוליב מײַן פֿרײַנטשאַפֿט מיט איר. נאָר דער פּרײַז איז ווערט געווען. מײַן אייגענע מוטער האָט מיך שאַרף קריטיקירט, הגם זי גופֿא האָט צו מײַן חבֿרה גאָרנישט געהאַט. קיין שום פֿאָרוווּרפֿן. זי האָט אָבער געזאָגט, אַז מען מוז זיך צופּאַסן. מײַן פֿרײַנטשאַפֿט וואָלט זיך אפֿשר פֿאַרענדיקט מיט אַ באַזײַטיקונג פֿון דער אָרגאַניזאַציע, ווען נישט מײַן אָפּפֿאָר פֿון גריצע. געפֿאָרן בין איך סתּם קיין ג... צו מײַן עלטערן ברודער. זײַענדיק דאָרט האָב איך באַקומען אַ בריוו, אַז כ׳האָב אַ פּאָסטן אין אַ קליין שטעטל. עס איז געווען אַ פּאָסטן אַלס „בית־יעקבֿ“־לערערין. הגם כ׳האָב דעם סעמינאַר נישט געענדיקט, האָב איך באַזיצט אויף אַזוי פֿיל פֿעיִק[ייט]ן, כ׳זאָל קענען גרינדן אַ שול. כ׳האָב דערפֿון געוווּסט. זײַענדיק אין גריצע, האָב איך געקענט אַזאַ פּאָסטן באַקומען. מיך האָט אָבער נישט באַפֿרידיקט דער פּערספּעקטיוו צוליב פֿאַרשידענע טעמים. ערשטנס האָב איך נישט געוואָלט לערנען אין אַ שול אָן אַ דיפּלאָם. צווייטנס – און דאָס איז געווען דאָס וויכטיקסטע, בין איך שוין געווען ווײַט פֿון געדאַנק, אַז כ׳זאָל זײַן אַ בית־יעקבֿ־לערערין. כ׳האָב צו פֿיל געליטן, און אַז כ׳זאָל פּריידיקן דאָס, וואָס איך אַליין באַטראַכט אַלס באַגרענעצונג פֿון מענטשלעכן לעבן, בין איך געווען צו פֿיל געוויסנהאַפֿט. דאָ אָבער האָב איך באַקומען אַ בריוו, אַז אין דער היים האָב איך נישט וואָס צו טון. כ׳האָב זיך באַרעכנט. מיטן באַוווּסטזײַן פֿון די [דער] אַלגעמיינע[ר] לאַגע האָב איך גענומען זוכן גוטע זײַטן. און אַז מען זוכט, געפֿינט מען. ערשטנס האָב איך זיך געפּרוּווט אײַנרעדן, אַז דאָרט וועל איך נישט גרינדן קיין בנות. און אויב נישט דאָס וועט דאָך שוין נישט אויסקומען אַזוי שווער. ווײַל לערנען מיט קליינע קינדער שרײַבן, דאַווענען, לעזן און פֿאַרטײַטשן איז דאָך סוף־כּל־סוף נישט געפֿערלעך. דאָס איז דאָך נישט אין סתּירה מיט מײַנע איבערצײַגונגען. „כ׳וועל קיין „בנות“ נישט גרינדן, און אַזוי ארום אויסמײַדן יעדן אינערלעכן קאַמף מיטן אייגענעם געוויסן.“ – האָב איך געטראַכט – כ׳בין געפֿאָרן. איינע אַליין מיט מײַנע 17 יאָר האָב איך זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן. איך האָב אַפֿילו נישט געוווּסט, ווּ ס׳געפֿינט זיך דאָס שטעטל. כ׳האָב געהאַט גענוג אויסצושטיין ביז כ׳בין געקומען אַהין צו פֿאָרן. עס איז אַ שטעטל לענג־אויס דער ווײַסל. קיין קאָמוניקאַציאָנס־וועגן זענען דאָרט נישט פֿאַראַן אויסער דער ווײַסל. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז כ׳האָב אויסגעקליבן נישט קיין ריכטיקן וועג. כ׳בין איינע אַליין געווען אונטער וועגס ערגעץ בײַם ווײַסל־ברעג און נישט געוווּסט ווּ כ׳געפֿין זיך. כ׳האָב זיך אָבער געשטאַרקט. דאָרט בײַם ברעג האָט זיך אין מיר ערוועקט אַ שטראָם פֿון זעלבשטענדיקייט. כ׳האָב נאָר געוווּסט איינס, פֿאָרויס! מען טאָר שוין איצט נישט קאַפּיטולירן. מען מוז אויספֿירן, דאָס וואָס מען האָט אָנגעהויבן. דאָס האָט מיר געגעבן די מעגלעכקייט צו וואַרטן אַ גאַנצע נאַכט אויף אַ סטאַטעק. כ׳האָב געהאַט צו פֿאַרדאַנקען מײַן

שטאַרקן ווילן, אַז כ׳האָב זיך ענדלעך דערוואַרט אויף אַ סטאַטעק. כ׳בין אָנגעקומען. דאָס שטעטל איז געווען אַ קליינס. דאָרפֿישע שטילקייט. אַ קליינע צאָל נידעריקע הײַזלעך. אַ מאַרק מיט זאַמדן אין מיטן וועלכן ס׳האָבן זיך אַרומגעדרייט כּל־מינים פּירפּיסיקע באַשעפֿענישן. אַ טורעם פֿון קאָשטשאָל. דאָס איז געווען ס׳שטעטל אויפֿן ערשטן אויגנבליק. אויב דאָס איז קנאַפּ, האָב איך נאָך געמוזט דולדן דעם לאַנגן שנור קינדער וועלכע זענען געקומען קוקן ווער ס׳איז די „נײַע“ פּערזאָן בײַ זיי אין שטעטל. ווײַזט אויס, אַז אַ פֿרעמדע איז געווען בײַ זיי אַ זעלטנהייט. אַזאַ בילד גיט זיכער נישט צו קיין קוראַזש. ס׳וועקט נישט קיין פֿריילעכע געדאַנקען. נאָר כ׳בין שוין געווען אויף אַזוי פֿיל צוגעוווינט צו אויסערגעוויינטלעכע סורפּריזן פֿון גורל, אַז כ׳האָב געשמייכלט. בײַם רבֿ פֿון שטעטל בײַ וועלכן כ׳בין אָפּגעשטיגן, האָב איך זיך דערוווּסט, אַז מען דאַרף ערשט אַ „בית־יעקבֿ“ אָרגאַניזירן. דאָס, וואָס מען האָט מיר געשריבן פֿון דער היים איז געווען אויסגעזויגן פֿון פֿינגער. ס׳האָט זיך אַררויסגעוויזן, אַז זיי האָבן נאָך גאָרנישט צוגעגרייט. צוריקציִען זיך איז געווען שוין צו שפּעט. לויט מיר האָב איך שוין איצט נישט געהאַט קיין וועג צוריק. כ׳האָב שלום געמאַכט מיטן גורל. זאָל זײַן דאָ. דאָ וועל איך סוף־כּל־סוף קענען אַרבעטן און אַרויסהעלפֿן מײַן מוטער. כ׳האָב זיך גענומען צו דער אַרבעט. כ׳האָב געגרינדערט אַ מענער־קאָמיטעט, פֿון די קינדערס עלטערן. שבת בין איך אַרויסגעטרעטן מיט אַ רעפֿעראַט. דאָס איז געווען אַ אַטראַקציע. די קליינע שול איז געווען געפּאַקט מיט מענער און פֿרויען. איך האָב נישט קיין צײַט געהאַט זיך צו באַטראַכטן. עס האָט מיך אײַנגעשלונגען דער וויר פֿון אַרבעט און פֿליכטן. עס האָבן זיך אָנגעהויבן אײַנשרײַבונגען. אומעטום האָב איך געמוזט זײַן. ווען כ׳בין געבליבן אַליין, האָב איך זיך געוווּנדערט אויף זיך אַליין. כ׳האָב כּמעט נישט געקענט באַגרײַפֿן פֿון וואַנעט עס נעמט זיך צו מיר אַזאַ כּוח פֿון אַקטיוויטעט. איינע אַליין האָב איך צעטיילט 60 קינדער אין קורסן. אויסגעשטעלט לעקציעס. געמוזט אַפֿילו זײַן בײַם דינגען דעם לאָקאַל. עס איז נויטיק געווען שרײַבן אויפֿרופֿן, מעלדונגען, אַרויסטרעטן מיט רעפֿעראַטן. דאָס אַלץ האָב איך געמוזט ערליידיקן. (און אַלץ שטיל, צוליב מאַנגל אין לעגאַליזאַציע). מײַן מענער־קאָמיטעט האָט ווייניק וואָס געטון. ענדלעך האָט זיך אָנגעהויבן אַ רעגולערע אַרבעט. דאָס איז געווען אַ זייער שווערע אויפֿגאַבע. איך האָב געהאַט צו טון מיט קינדער, וועלכע האָבן קיין ייִדיש נאָך קיין מאָל נישט געלערנט. כ׳האָב געמוזט אָנהייבן פֿון אָנהייב. באַגרענעצט זענען די קינדער געווען, אַז ס׳לאָזט זיך נישט פֿאָרשטעלן אַפֿילו. דאָס איז געווען שפּעט הערבסט, נאָך סוכּות. די שול האָט זיך געפֿירט גאַנץ רעגולער. כ׳בין געווען פֿאַרנומען 10 שעה אין טאָג. ווען כ׳בין געבליבן אַליין מיט זיך האָט מיך פֿאַרלאָזט מײַן ענערגיע פֿון טאָג. בענקשאַפֿט און פֿאַרדרוס האָבן מיך גענומען אין זייער ~~קראַפּט~~ מאַכט. כ׳האָב זיך געריסן אַהיים. מער ווי נאָך יעדן, האָב איך געבענקט נאָך מײַנע ביכלעך, נאָך מײַן חבֿרה. נאָר דאָס זענען געווען מאָמענטן בלויז. איך האָב זיי באַטראַכט אַלס שוואַכע. כ׳האָב געוווּסט, אַז כ׳מוז זײַן שטאַרק, אַז כ׳מוז באַקעמפֿן אַלעס וואָס וועט שטערן מײַן אַרבעט. געאַרבעט האָב איך זייער פֿלײַסיק. זי האָט מיר געגעבן אַ געוויסע צופֿרידנהייט. כ׳האָב נאָר געלעבט מיט איר. און דאָס וואָס כ׳האָב אויסגעלערנט מײַנע יונגע שילערינס האָט מיך געפֿרייט. כ׳האָב געהאַט די סאַטיספֿאַקציע, אַז ס׳זענען צווישן זיי געווען פֿעִיקע, וועלכע האָבן זיך געלאָזט

ערציִען. ערציִען האָט מען זיי געמוזט, איידער מען האָט זיי נאָך געלערנט. זיי זענען געווען אויסערגעוויינטלעך צעווילדעוועט. נישט געהאַט קיין מינדסטע השגה פֿון געמיינזאַמען לעבן, זיי זענען געווען אויפֿן קליינשטע[ט]לישן אופֿן עגאָיִסטיש. ווען ס'איז מיר געלונגען זיי איבערצוציַיגן וועגן די [דער] נויטווענדיקייט – האָט עס געמוזט דויערן עטלעכע וואָכן. זיי האָבן געמסרט איינע אויף די צווייטע. ס'איז געווען נישט לײַכט מיט זיי זיך אויסצושמועסן. זיי זענען געווען זייער פֿאַרדעכטיק און אומעטום געזוכט אַ געלעגנהייט צום שטיפֿן און לאַכן. מיט עפּעס אַזעלכעס האָב איך זיך נאָך ביז איצט נישט געטראָפֿן. דאָס אַלץ וואָלט נאָך געווען צום פֿאַרטראָגן, ווען נישט דאָס אַרײַנמישן זיך פֿון די עלטערן. זיי האָבן כאָטש געוואָלט, אַז די קינדער זאָלן דורך איין חודש אַלץ שוין קענען. ווען די ערשטע מוטער איז צו מיר געקומען נאָכן פֿאַרלויף פֿון אַ חודש לערע פֿאַר וואָס איר מיידל קען נאָך נישט דאַווענען, האָב איך זי אָנגעקוקט מיט לאַכנדיקע[ר] פֿאַרוווּנדערונג. מיר האָט זיך אָבער פֿאַרמיאוסט דאָס לאַכן, ווען כ'האָב זיך איבערצײַגט, אַז זי איז נישט איינע. כמעט אַלע האָבן געהאַט די זעלבע טענה: פֿאַר וואָס איר קינד (פֿון 6 יאָר) קען נאָך נישט דאָס, וואָס יענץ. כ'האָב געפּרוּווט אָפּוואַרפֿן די טענות, אויפֿווײַזן. כ'האָב אָבער אײַנגעזען, אַז עס העלפֿט נישט. עס איז פּשוט געווען, אַזוי צו זאָגן אַ מינהג צו האָבן טענות. ווײַזט אויס, אַז דאָס איז געווען אַ געוויסער צײַטפֿאַרטרײַב. ווי אַזוי ס'זאָל נישט זײַן, האָט עס מיך געאַרט. כ'האָב זיך געוווינט צום האַרצן, וואָס מענטשן זענען אַזוי באַגרענעצט. מיך האָט דענערווירט זייער טעמפּקייט אין באַגרײַפֿן יענעמס באַמיִונגען. צי האָבן זיי דען נישט געזען, אַז איך האָב געמאַכט אַ איבערקערעניש אין קליינעם וועלטל פֿון זייערע קינדער. די קינדער גופֿא זענען געווען העכסט צופֿרידן. זיי זענען מיט חשק געקומען אין שול. שולדיק זענען געווען די עלטערן, וועלכע האָבן אַלעס געמאָסטן מיט דער מאָס פֿון אייגן נוצן. זיי האָבן אויך דאָ, ווי אומעטום אין זייער קליין וועלטל, געוואָלט האָבן „אַ סך סחורה פֿאַר זייער געלט“. מיך האָט עס דענערווירט. אָבער רעדן האָב איך נישט געטאָרט פֿאַר קיינעם. כ'האָב זיך באַהערשט און געלערנט ווײַטער די קינדער. מײַן איינציקער ליכטיקער פּונקט זענען געווען די בריוו פֿון דער היים. נישט אַזוי ווײַט אַלע אַנדערע ווי די בריוו פֿון מײַן חבֿרה. עס זענען געווען בריוו דיקטירט פֿון טיפֿן האַרץ, געשריבן מיט דער אינטענץ מיך צו מוטיקן. עס האָט דאָרט געשטעקט די קראַפֿט פֿון בטחון, עס איז דאָרט געווען דער האַמולעץ פֿאַר מײַנע בונטן. קיינער נישט אַזוי ווי זי האָט מיך פֿאַרשטאַנען און געוווּסט גלײַכצײַטיק ווי אַזוי אָפּצוּווענדן מײַנע געדאַנקען פֿון דעם, וואָס איז אומאַנגענעם. און דאָס, וואָס איז געווען דאָס וויכטיקסטע אין יענע בריוו איז געווען דאָס אומדירעקטקייט פֿון לעבן וואָס האָט פֿון דאָרט געשלאָגן. עס זענען נישט געווען קיין פֿלאַכע געדאַנקען פֿון קליינעם מיידלשן וועלטל, נאָר אַ אָפּשפּיגלונג פֿון מענטשלעכע ראַנגלענישן, מענטשלעכע פֿריידן און ליידן. קיין ביכלעך האָב איך דעמלס כמעט נישט געלעזן. זי האָט דעריבער אין יעדן בריוו געשריבן אַ אײַנדרוק פֿון דעם, אָבער יענעם איבערגעלייענטן בוך. פּלוצעם איז געשען עפּעס אַזעלכעס, וואָס האָט דעצידירט וועגן אונדזער ווײַטערדיקע[ר] קאָרעספּאָדענץ. מײַן פּרעזעס פֿון פֿאַרוואַלטונג (בײַ וועלכן כ'האָב געוווינט) האָט געפֿונען אַ טייל פֿון אַ בריוו, וועלכן כ'האָב צופֿעליק פֿאַרלוירן. באַקענענדיק זיך מיט דעם אינהאַלט האָט ער זיך שטאַרק

געוווּנדערט פֿאַר וואָס איך קאָרעספּאָנדיר מיט אַ סאָציאַליסטקע. (ער האָט עס באַצייכנט נאָך שטאַרקער) ער האָט געזאָגט, אַז ער האָט מורא פֿאַר פּאָליציי. גראָד איז דאָרט געווען געשריבן אַ אויסצוג פֿון קאַרל קאַוטסקיס אַ בוך. ער האָט עס נישט געוואָלט פֿאַרשטיין, זאָגנדיק אַז דאָס איז „ריינע אַגיטאַציע“ אַז [?] „קאָמפּראָמיטאַציע“ אאַז"וו. כ׳האָב געמוזט זוכן אַ עצה. און ווי שטענדיק האָב איך אים צוגעזאָגט נישט צו שרײַבן. געשריבן האָב איך אָבער יאָ צו איר, אונטערן אַדרעס פֿון אַ אַנדער חבֿרה. ס׳איז געווען אַ אײַנשטעלונג. זי האָט צו מיר געשריבן, אָן אונטערשריפֿט, צווישן די בריוו פֿון מײַן מוטער. אַזוי האָבן מיר, נישט קוקנדיק אויף קיין שום פֿאַרבאָט ווידער קאָנטינויִרט אונדזער קאָרעספּאָנדענץ. דערווײַל האָב איך אײַנגעאָרדנט אַ פֿאָרשטעלונג. אַליין בין איך געווען רעזשיסערקע. אַליין האָב איך געשריבן סצענקעס אין מאַנגל פֿון מאַטעריאַל. כ׳האָב זיך נישט געשראָקן פֿאַר די [דער] אַרבעט, וועלכע איז געווען אומפֿאַרמײַדלעך בײַ די קינדער. זיי האָבן נאָך קיין מאָל נישט אַרויסגעטרעטן אין קיין שום פֿאָרשטעלונג. מײַן אַרבעט איז געקרוינט געווען מיט ערפֿאָלג. צו מאָרגנס נאָכן פֿאָרשטעלונג זענען אַלע אײַנוווינער פֿון שטעטל געשלאָפֿן ביז שפּעט. דערווײַל האָבן זיך אָנגעהויבן די פֿרעסט. די אָרעמע קינדער האָבן אויפֿגעהערט צו קומען אין שול. ס׳זענען געווען די פֿאָלגן פֿון אָרעמקייט. עס האָט זיך פֿאַטאַל אָנגעשלאָגן אויף דער שול. ס׳זענען געווען טעג, ווען אַ העלפֿט קינדער האָבן געלערנט. די אומבאַהאָלפֿנקייט פֿון מײַן פֿאַרוואַלטונג איז געווען די סיבה פֿון קריזיס. דאָך האָבן זיי געראָטן איבערצוּוואַרטן די שלעכטע צײַט, נישט שליסן די שול. ווײַל ס׳וועט געוויס קומען צוזאַמען מיט דער וואַרעמקייט אַ באַדײַטנדע פֿאַרבעס[ער]ונג. זייער בטחון האָט אָבער אויף מיר נישט געווירקט באַרויִקנדיק. איך האָב געזען די לאַגע אין איר גאַנצער נאַקעטקייט. יעצט, ווען מײַנע פֿאַרדינסטן זענען געווען קנאַפּ, האָב איך מיט אַ פֿיל גרעסערע[ר] בענקשאַפֿט געקלערט וועגן דער היים. מײַנע בריוו צו מײַן חבֿרה זענען געווען פֿול מיט ספּאַזמאַטישע טענער, פֿול מיט צווייפֿל, מיט בונט קעגן די [דער] גרויזאַמקייט פֿון לעבן, פֿון דעם לעבן וועלכעס כ׳האָב געקענט זיך אַזוי שיין אויסמאָלן, אַזוי ברייט פֿאָרשטעלן, און וועלכעס ס׳האָט מיך גענויט צו וועגעטירן צווישן מענטשן – העלצער – צווישן וועגן – דערנער, צווישן טעג אומעטיקע און גראָע. ביז ווי לאַנג כ׳האָב פֿאַרדינט און געקאָנט אַרויסהעלפֿן מײַן מוטער, האָב איך כאָטש געהאַט די באַוווּסטזײַן פֿון אַ ערפֿילטן פֿליכט לגבי איר. און יעצט, ווען אויך די סאַטיספֿאַקציע האָט אויסגעפֿעלט האָב איך זיך געשטיקט. כ׳האָב דעמלס געשריבן זייער פֿיל. אויסער די בריוו וועלכע האָבן געציילט צו 10–12 זײַטן, האָב איך געשריבן אַ טאָגבוך. עס זענען דאָרט געווען אויסגעדריקט אַלע מאָמענטן פֿון גרענעצלאָזן ייִאוש, פֿון פֿײַערדיקן פּראָטעסט, פֿון בענקשאַפֿט זיך אַרויסצורײַסן פֿון דעם זומפּ. ווײַל אַ זומפּ איז עס געווען אַזאַ שרעקלעכע[ר]. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז כ׳וועל שוין קיין מאָל פֿון דאָרט נישט אַרויס, אַז אַלע וועגן זענען פֿאַרשלאָסן. און אין אָנבליק פֿון דעם איז מײַן אומעט געוואַקסן. ווי כ׳האָב שוין באַטאָנט, האָב איך געשריבן. כ׳האָב דאָרט אָנגעשריבן (אויסערן טאָגבוך) עטלעכע לידער און צוויי נאָוועלן. געשריבן האָב איך זיי אין פּוילישן. די ערשטע א"נ „פֿאַר וואָס“. דורכן מויל פֿון מײַן העלדין קלינגען אַלע מײַנע שטימען פֿון לײַדן. די גרויזאַמקייט פֿון גורל אין באַצוג צו שוואַכע און שוצלאָזע. איר איינציקער געווער איז דער

אומעט[יק]ער „פֿאַר וואָס?“. די צווייטע נאָוועל איז אַ ראַנגלעניש פֿון אַ חסידישן בחור, אין וועלכן עס ווירקן צווײ קראַפֿטן: איינע די פֿאַרגייענדע־חסידישע, די צווייטע די ריזיק סאָציאַלע. ער אַנטלויפֿט פֿון די [דער] ערשטע[ר], געפֿינט אַ שוץ בײַ די [דער] צווייטע[ר]. אָבער אין אָנבליק פֿון אַ שׂריפֿה אין „בית־המדרש“ איז ער זיך מקריבֿ קעגן זײַן ווילן אויפֿן מזבח פֿון זײַנע פֿריִערדיקע איבערצײַגונגען. עס ווירקט דאָס חסידישע בלוט. די נאָוועל הייסט „אַ קרבן פֿון בלוט“ (Ofiara krwi). דאָס אַלעס האָט אָבער מיך נישט באַרויִקט. כ׳האָב געמוטשט מיט זיך קעמפֿן כ׳זאָל נישט פֿאַרלירן די גלײַכגעוויכט. כ׳האָב זיך געשטיקט און געבענקט. אָבער די בענקשאַפֿט איז אויך געווען אויסגעמישט מיט נאָך עפּעס אַנדערש. נעמלעך: איך האָב געשטרעבט צו קומען אַהיים און גלײַכצײַטיק געוווסט, אַז דאָרט וועל איך גאָרנישט קענען אויפֿטון. מיר האָט זיך פֿאָרגעשטעלט, אַז קיין לעקציעס אַפֿילו וועל איך שוין דאָרט נישט האָבן. טאָ וואָס ווײַטער? שוין ווידער אָן אויסוועג. איז שוין אפֿשר קראַנטער דאָ? ווײַזט עס זיך אויך אַרויס אוממעגלעך. אין קליינעם שטעטל האָט זיך געשטאַרקט די אַנטיסעמיטישע באַציִונג פֿון די נישט־ייִדן לגבי די ייִדן. דאָס לאָזט זיך באַמערקן אין די [דער] קנאַפּע[ר], פֿאַרקלענערטע[ר] פּוילישע[ר] קליענטעלע אין די ייִדישע געשעפֿטן. דאָס לאָזט זיך הערן אין אַ קלאַנג פֿון אַ שויב אין אַ פֿינצטערע[ר] נאַכט. דאָס זעט זיך אין אַ אונטערגעהאַקט אויג פֿון אַ (~~פֿינצטערע נאַכט~~) ייִדישן דאָרפֿסגייער. פֿאַרשטייט זיך, אַז אויך איך אין שול האָב עס געמוזט דערפֿילן. נעמלעך: די פּאָליציי האָט זיך אָנגעהויבן צו אינטערעסירן מיט דער שול, וועלכע איז דאָך נישט געווען לעגאַליזירט, צוליב מאַנגל אין נויטיקע געלטמיטלען. עטלעכע מאָל האָבן זיי זיך געפֿרעגט ווער איך בין, וואָס כ׳טו דאָ אאַז״וו. דאָס, וואָס מ׳האָט זיי געזאָגט האָט זיי ווײַזט אויס נישט באַפֿרידיקט. זיי האָבן געשיקט מיר נאָכשפּירן. איך האָב פֿון דעם אַלעם געוווסט. איך האָב גוט געזען, אַז מען אָבסערווירט מײַן יעדע באַוועגונג. און יעדעס מאָל, ווען כ׳האָב געזען אַ פּאָליציאַנט האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער שטעלט מיך אָפּ און פֿרעגט וועגן די [דער] שולע. בשעת די לעקציעס בין איך געווען אומרויִק, נערוועז. יעדן זונטיק זענען זיך צוזאַמענגעפֿאָרן די פּויערן פֿון די אַרומיקע דערפֿער. זיי האָבן זיך אַרומגעשטעלט בײַם פֿענצטער פֿון מײַן שול און אַרײַנגעקוקט, און אויסגעלאַכט די „זשידאָווסקיע שקאָלע“. צו דעם האָב איך זיך צוגעווינט. כ׳האָב נאָר מורא געהאַט זיי זאָלן נישט דערציילן קיין פּאָליציאַנט. מײַן אַרבעט איז געוואָרן אַ וואַך. כ׳האָב געמוזט זיך באַמיִען צו זײַן פֿעסט, פֿאַרשלאָסן אין זיך. האָב איך געליטן – און געלערנט. ביז... איין מאָל בשעת אַ לעקציע, איז אַרײַנגעקומען אַ פּאָליציאַנט. די קינדער זענען געבליבן ווי פֿאַרשטיינערט. איך האָב אויף אַ ווײַלע דערזען אַ אָפּגרונט, אין וועמענס טיף עס לײַכטן צוויי גרינע אויגן, איבער וועמענס קאָפּ עס שוועבן טרערן פֿון אַ מאַמען. נאָר געדויערט האָט עס איין אויגנבליק. שנעל האָב איך זיך באַהערשט. מיט די לעצטע כּוחות האָב איך פֿעסט און זאַכלעך ערקלערט, אַז כ׳בין אַ קרובֿה פֿון סוחר וו... וועמענס קינדער איך לערן ייִדיש. מחמת דעם, וואָס אַנדערע קינדער ווילן אויך, לערן איך אויך זיי. ער האָט לפּנים געגלויבט. נאָר פֿון זײַן פּנים האָט געשלאָגן אַ בייזקייט. ער האָט ערקלערט, אַז ער ערלויבט נישט (אין נאָמען פֿון סאָלטיס) אויף קיין „שקאָלעס“. אַזעלכע מוזן זײַן לעגאַליזירט, אַזש אין קעלץ בײַם קוראַטאָר. מײַן פּרעזעס האָט מורא געקריגן פֿאַר אַ

שטראָף, און געראָטן תּיכּף די שולע פֿונאַנדערלאָזן. איך האָב אויך נישט געזען קיין אַנדערע עצה. בפֿרט, אַז ס׳איז געווען סוף ווינטער פֿאַר פּסח. כ׳האָב אַלזאָ געמוזט שליסן די שול. שוין ווידער אַ אַנטוישונג. אמת, ס׳איז דאָ געווען ענג. שלעכט. אָבער ווי כאַראַקטעריסטיש! אַ אייביקע וואַנדערין. אין ערגעץ נישט קיין רו. כ׳האָב שוין נישט געקלערט, אַז אַ פֿאַטום הענגט איבער מיר. כ׳האָב נישט געמיינט, אַז מען שטראָפֿט מיך פֿאַר עפּעס. ווײַל פֿאַר וואָס? צי איז אַ זינד צו אַרבעטן, כּדי צו פֿאַרזיכערן אַ מער־ווייניקע עקזיסטענץ פֿאַר זיך און נאָענטע? אַלזאָ, מענטשן! נאָר זיי האָב איך צו פֿאַרדאַנקען דאָס אַלעס. גרויזאַם האָב איך עס דערשפּירט. און כ׳וואָלט אַפֿילו געווען זייער נאַיִוו, וואָלט איך שוין דעמלס נישט געקענט גלייבן אין גערעכטיקייט, פֿון דעם, וואָס כ׳האָב אַדורכגעלעבט. צי איז עס גערעכטיקייט, אַז כ׳קען גאָרנישט אויפֿטון צוליב עפּעס אַ אויסרעכענונג פֿון סעמינאַר־דירעקטאָר. צי איז רעכט דאָס, אַז ער איז טויב געווען אויף אַלע מײַנע בקשות. איך האָב דעמלס נישט גענומען אין אַכט צי מײַן אינערלעך וועזן וואָלט זיך געקענט אויסלעבן אַלס „בית־יעקבֿ“־לערערין. כ׳האָב נאָר געפֿילט דעם אַרונטערפֿאַלנדן באָדן פֿון מײַנע פֿיס. ווידער אָן אַלעם. ווידער זוכן. כ׳בין געקומען אַהיים. ווי דערשלאָגן כ׳בין געווען האָב איך דאָך געמוזט ווײַזן אַ פֿריילעך פּנים. אַנדערש האָב איך נישט געטאָרט. עס האָט מיך דערצו גענויט דער בעטנדער בליק פֿון מײַן מוטער. זי האָט נאָך נישט געוווּסט, וואָס כ׳בין דאָרט אַדורכגעגאַנגען. נאָך וואָס איר דערציילן? זי איז געווען מוטיק, אַז כ׳בין געווען אַ לערערין. נאָר ווען כ׳האָב גערעדט מיט מײַן חבֿרה האָב איך אַראָפּגעוואָרפֿן די מאַסקע פֿון צופֿרידנהייט. איך האָב איר אַלעס געזאָגט. עס זענען געווען ווידויס פֿון לײַדן. עס זענען געווען ערינערונגען פֿון אָן אַ צאָל אינערלעכע לײַדן. עס זענען געווען ~~ערינערונגען~~ ערציילונגען פֿון גרענעצלאָזע[ר] ראַנגלעניש פֿון אַ ריין האַרץ מיט אָן אַ שיעור מענטשלעכע מיאוסקייטן. און דאָ האָב איך איבערגעגעבן מײַן גאַנצן עקל לגבי די [דער] גרויזאַמקייט פֿון שלעכטן אָרדענונג. און ס׳וואָלט זיכער געקומען צו אַ אינערלעכע[ר] קאַטאַסטראָפֿע פֿון געפֿילן, ווען נישט די הילף פֿון מײַן חבֿרה. זי איז געווען אַ סאָציאַליסטקע. זי האָט מיר געגעבן אייניקע ביכלעך. מיט לײַדנשאַפֿט האָב איך זיך געוואָרפֿן צו זיי. איך האָב זיי געשלונגען, אין איין צײַט געווען באַרויִקט. אָבער נישט שטיל. איך האָב נאָר באַהערשט די שרײַענדע געפֿילן אין זיך. כ׳האָב זיך פֿעסטער גענומען אין די הענט. און עס האָט זיך געעפֿנט אַ נײַע וועלט. אייגנטלעך איז עס *האָט זיך געעפֿנט אַ נײַע וועלט. אייגנטלעך איז עס* [וווערטער איבערגעחזרטע אין כּתבֿ־יד] געווען אַ אַלטע געשיכטע, וועלכע האָט געלעבט אין מיר. איר נײַקייט האָט געשטעקט אין דעם, אַז כ׳האָב זי איצט דערזען. איך האָב דערזען דעם נאַקעטן אמת. איך האָב אויפֿגעהויבן די הינטערקוליסן פֿון צדקה און בעל־צדקות, פֿון טובֿה און בעל־טובֿות. כ׳האָב שוין גאָר אַנדערש געקוקט אויף מענטשן. נישט אַלס שלעכטע, אָבער שולדיקע האָב איך זיי באַטראַכט. נישט זיי זענען שלעכט פֿון זיך, נישט זיי זענען גוט. אַלע זייערע שטרעבונגען זענען אָפּהענגיק אין די מאַטעריעלע און סאָציאַלע באַציִונגען, אין וועלכע זיי זענען אַנטקעגן זיך אַוועקגעשטעלט. איז אַלזאָ דער פֿאָליציאַנט וועלכער האָט מיך באַזײַטיקט פֿון מײַן פּאָסטן נאָר אַ דינער פֿון זײַנע פֿליכטן, וועלכע זענען פֿון אויבן באַצייכנט. איז אַלזאָ דער סעמינאַר־דירעקטאָר ג–ט די נשמה שולדיק. נישט ער האָט דאָך געוואָלט מיר שלעכטס טון. די

באַוועגונג, איר ערפֿאָלגרײַכע אַנטוויקלונג האָט עס פֿאַרלאַנגט. נו, יאָ. האָט אָבער די פֿראַגע אַליין זיך געשטעלט: צי איז עס גוט אַזוי? צי איז ריכטיק, אַז איין מענטש זאָל לײַדן, און דער צווייטער זאָל לעבן גליקלעך נישט קענענדיק עס אַפֿילו אָפּשאַצן? אַ אייביקע פֿראַגע. אַ האַרבער פּראָבלעם פֿון „רשע טובֿ לו, וצדיק רע לו“ אָבער צי קען איך דאָס לעצטע פֿאַרענטפֿערן מיט די [דעם] רעקאָמפּענסאַט אויף „יענע[ר] וועלט“ פֿאַר די לײַדן אויף דער וועלט? צו פֿיל האָב איך געליטן פֿון מענטשן, וועלכע זענען דאָך אַ „צלם אלוקים“, אַז מײַן גלויבן זאָל נישט ווערן פֿאַרטונקלט. צו יונג בין איך געווען, אַז כ׳זאָל קלערן וועגן מײַן „חלק עולם־הבא“. איבעריקנס מיר האָט זיך נאָך נישט געגלוסט דאָרט אַהין. דערווײַל האָט מיך גערופֿן דער עולם־הזה. וואָס טוט מען? יעצט, ווען כ׳האָב דערזען דעם אמת האָב איך אויפֿגעהערט צו אידעאַליזירן אַלעס. כ׳האָב אָן די [דער] פֿריִערדיקע[ר] פֿאַנטאַזיע באַגרײַפֿט דאָס לעבן. כ׳האָב נאָר געזוכט אַ מיטל זיך צו דערהאַלטן כּדי נישט צו ווערן צעריבן פֿון די גרויזאַמע רעדער פֿון טאָגטעגלעכן לעבן. איבעריקנס האָב איך זיך נישט געפֿילט פֿאַראײנזאַמט. עס איז מיר געוואָרן נאָענט די גאַנצע וועלט. עס זענען מיר געוואָרן נאָענט די מיליאָנען שוועסטער און ברידער פּראָלעטאַריער, ווי איך. איך האָב זיך דערזען אין איין ריי מיט אַלע לײַדנדע. איך האָב זיך זיי צוגעקוקט. זיי זענען אַפֿילו געווען מענטשן פֿאַרהאָרעוועטע, וועלכע האָבן נישט געהאַט דאָס געמיט זיך צו באַטראַכטן. אָבער איך האָב זיי פֿאַרשטאַנען. עס זענען געווען די פֿעדעם פֿון געמיינזאַמען גורל, וועלכע האָבן אונדז פֿאַרבונדן. מיר האָט נאָר וויי געטון וואָס די יוגנט בײַ אונדז אין שטאָט, און דווקא די פּראָלעטאַרישע איז זייער פּוסט. זיי האָבן זיך (מיט קליינע אויסנאַמען) געווײַלט, געשטיפֿט אאַז״וו. נאָר בייז בין איך נישט געווען אויף זיי. זיי מוזן עס געטון [!] כּדי זיך צו דערהאַלטן. און די יוגנט פֿאַרלאַנט ס׳איריקע. איך בין געווען אַ שטילע פֿאַרערין פֿון סאָציאַליזם. דער אמת האָט מיר ערלײַכט דאָס לעבן. כ׳האָב שוין מער נישט געזוכט קיין פּאָסטנס. מיט גלײַכגילטיקייט האָב איך אָנגעהויבן ווידער ערטיילן קאָרעפּעטיציעס. כ׳האָב געוווּסט אַז כ׳וועל גאָרנישט אויפֿטון מיט מײַנע קנאַפּע כּוחות. מײַן מוטער האָט גאָרנישט געוווּסט. זי האָט זיך נאָר געוווּנדערט, וואָס כ׳בין אַזוי גלײַכגילטיק צו מײַן פֿאַרלוירענעם פּאָסטן. זי האָט נישט געוווּסט אויף ווי ווײַט כ׳בין שוין אַוועק פֿון געדאַנק צו זײַן אַ לערערין. איינס איז נאָר געבליבן נישט אין אָרדענונג. אין „בית־יעקבֿ“ האָט מען ווידער אָנגעהויבן מיך אָנצוגרײַפֿן צוליב מײַן פֿרײַנטשאַפֿט מיט מײַן חבֿרה. איך בין פֿון דאָרט נישט אַרויסגעטרעטן. איך קען עס נישט טון. דאָס שטעטל איז זיך גאַנץ קליין און מײַן אַרויסטרעטן פֿון „בנות“ וואָלט מען זיך פֿאַרשידן קאָמענטירט. אין די [דער] ערשטער ריי וואָלט מען מיך באַשולדיקט אין גאַרונג נאָך „לעבן“ (אַ ספּעציפֿיש גריצער באַצייכענונג). מײַן מוטער וואָלט אויסערגעוויינטלעך געליטן. ווי אויך די גאַנצע משפּחה. און מײַן מוטער איז דאָך שוין ~~אַזוי~~ מער נישט געבליבן אין לעבן – ווי דער בטחון, אַז איך וועל זײַן אַ מאָל גליקלעך מיט איר צוזאַמען... (וואָס טויג אַזוי שנעל זי אַנטוישן?) איך האָב דעריבער בשום־אופֿן עס נישט געקענט טון. און אפֿשר וואָלט איך עס יאָ געטון האָב איך נישט געהאַט קיין שום אָרגאַניזאַציע, ווו כ׳זאָל קענען אַרײַנטרעטן. איך בין אַלזאָ געקומען אין „בנות“. דאָ איז מען פֿון מיר געווען נישט צופֿרידן. ערשטנס האָב איך זיך צו פֿיל אַקעגנגעשטעלט דעם אַלעם, וואָס מען האָט דאָרט

געזאָגט. עס איז אַפֿילו בײַ אונדז פֿאַראַן אַ געוויסע „פֿרײַהייט“ פֿון אַרויסזאָגן זיך. אָבער נישט דאָס מיינען זיי. עס איז נאָר פֿאָרויסגעזען דער פּילפּול ווי אין די אַלטע גוטע צײַטן פֿון ייִדישע ישיבֿות. עס איז אַפֿילו דאָ אַ געוויסע טייל פֿראַגן וועגן די [דער] „אויסערלעכע[ר] וועלט“. דאָס אַלץ ווערט אָבער באַטראַכט אַלס מיטל אויפֿצוווײַזן ווי „אונדזערס“ איז אייביק דויערנד, אַז „אונדזערס“ איז ריכטיק, אַז „אַתּה בחרתּנו“. דעריבער איז קיין ווונדער נישט, וואָס איך מיט מײַ[נע] אַרויסטרעטונגען בין דאָרט געווען אַ באַלאַסט. מען האָט מיך גערופֿן אויף פֿאַרשידענע אויספֿאָרשונגען. מען האָט געהאַט טענות נישט וויסנדיק וואָסערע. זיי האָט [!] נישט געפֿעלן, וואָס כ׳האָב זיך אײַנגעשריבן אין „פֿאָלקס־ביבליאָטעק“. שײַנט, אַז זיי האָבן געהאַלטן פֿאַר געפֿערלעך דאָס לעזן ביכלעך. זיי האָט אַזוי פֿיל נישט געאַרט די פּוילישע ביכער, ווי די ייִדישע. די לעצטע זענען דאָך לויט זייער באַגריף אַ סכּנה. „ווײַל ווען מען לייענט פּוילישע – האָבן זיי געטענהט – האָבן זיי נישט דעם אוממיטלבאַרן כּוח צו מאַכן גוייִש, אָבער די ייִדישע ביכער זענען דאָך געשריבן פֿון „אָפּטריניקע אַפּיקורסים“ פֿון „ימח־שמוניקעס“ און זיי דערציילן אויסגעזויגענע פֿון פֿינגער געשיכטעס פֿון פֿרומע ייִדן, וועלכע זענען ג–ט די נשמה שולדיק.“ נישט קוקנדיק דערויף האָב איך געלעזן. פֿאַר מיר האָט זיך אַנטדעקט אַ נײַע וועלט. ביז דעמלס האָב איך אין גאַנצן נישט אַרויסגעוויזן קיין אינטערעס פֿאַר ייִדישע ביכער. זיי זענען מיר געווען אומבאַקאַנט. יעצט האָב איך זיך געקוויקט מיט יעדן בלעטל ייִדיש. כ׳האָב דערזען אַ ריזיקן באָדן פֿאַר טראַכטן. ווײַל אויב כ׳האָב געטראַכט אין אַלגעמיין וועגן מענטשן, האָב איך דאָך נישט געקענט די ייִדן. פֿון דער זײַט, פֿון וועלכע[ר] עס האָבן זיי מיר געוויזן: „מענדעלע מוכר־ספֿרים“, אַש, שלום־עליכם, און אַנדערע. כ׳האָב דערזען דאָס צבֿיעות פֿון די „פֿײַנע נשמות“ דעם עלנט פֿון „עמך“. מיך האָט פֿאַרדראָסן, וואָס כ׳האָב זיך ביז איצט אַזוי קנאַפּ אינטערעסירט מיט דער ייִדישער ליטעראַטור. מיט די [דער] איבערצײַגונג האָב איך זיך גענומען צו לייענען אַלעס, וואָס האָט נאָר געהאַט צו טון מיט ייִדיש. אין „בנות“ האָט מען זיך שוין געהאַט ערנסט באַטראַכט מען זאָל מיך באַזײַטיקן. דער איינציקער האַמולעץ איז געווען דער אָנדענק פֿון מײַן פֿאָטער. זיי האָבן זיך געהאַלטן פֿאַר אַ מיצווה, צו זײַן מײַנע גײַסטיקע אַפּוטרופּסים. אָבער יעצט וואָלטן זיי באַשטימט מיך באַזײַטיקט. די וויכטיקסטע טענה איז געווען פֿאַר וואָס איך חבֿר זיך מיט פֿרעמדע. איך האָב גוט פֿאַרשטאַנען וועמען זיי מיינען. אונטערגעבן זיך אָבער האָב איך נישט געוואָלט, ווײַל כ׳האָב נישט געקענט. האָט זיך אָבער געטראָפֿן עפּעס אַזעלכעס, וואָס האָט פֿאַרטונקלט אַלע זייערע באַמיִונגען. איך בין קראַנק געוואָרן. איך האָב ערטיילט אַ לעקציע ערגעץ הינטער דער שטאָט. יעדן טאָג בין איך געגאַנגען 2 קילאָמעטער צו פֿוס נישט געקוקט אויפֿן וועטער. ווי לאַנג ס׳איז געווען זומער האָט עס מיר נישט געשאַט. ווען ס׳זענען אָבער אָנגעקומען די רעגנדיקע הערבסטטעג האָב איך זיך פֿאַרקילט. כ׳בין געוואָרן שווער קראַנק. מען האָט מיך געדאַרפֿט אָפּערירן. עס האָט געדויערט 2 חדשים. און דעמלס האָב איך אַזוי פֿיל איבערגעלעבט! איך האָב געקלערט, אַז כ׳וועל נישט געזונט ווערן. עס זענען געווען מאָמענטן פֿון אויסערגעוויינטלעכן צער, אָבער נישט פֿון רעזיגנאַציע. איך האָב געוואָלט זײַן געזונט, לעבן! אָן אונטערשיד ווי אַזוי, אַבי לעבן. עס זענען געווען שווערע וואָכן. אין די שלאָפֿלאָזע נעכט איז געווען שרעקלעך דער רעכענונג פֿון געוויסן, דער

בילאַנס פֿון לעבן. אַ בינטל נישט דערפֿילטע פֿאַרלאַנגען, אַ שטענדיק גײַעג נאָך עפּעס ערהאָבנס, אַ קליין ביסעלע נישט־דערלויבטע פֿרייד, דאָס איז עס אין גאַנצן. ספּאַזמען האָבן געדריקט. דער היציקער מוח האָט אָנגערוקט אויסטערלישע בילדער. און איבעראַל האָט געפֿלאַטער[ט] אַ טרויעריקער: „פֿאַר וואָס?“. און בעטנדיק, הויך האָט געקלונגען אַ פֿאַרלאַנג: „לעבן!“. עס האָט אויסגעפֿעלט די וויזיע פֿון גן־עדן. מײַן יונגער אָרגאַניזם האָט באַהערשט די קרענק. עס איז אַדורך אָן אָפּעראַציע. איך בין געוואָרן געזונט. מיט די [דער] גאַנצע[ר] קראַפֿט פֿון יוגנט האָב איך זיך געפֿרייט פֿון מײַן געזונט ווערן. בפֿרט, אַז קעגן מײַן חבֿרה האָט די „בנות“־פֿאַרוואַלטונג שוין יעצט גאָרנישט געהאַט. זי האָט אַרויסגעוויזן אַזאַ איבערגעגעבנהייט בעת מײַן קראַנקייט, זי האָט אַרויסגעוויזן אַזוי פֿיל אָפּפֿערונג פֿאַר מיר, אַז זיי האָט עס גערירט. לאַנג קיין רעקאָנוואַלעסצענטקע האָב איך נישט געקענט זײַן. ווידער צו דער אַרבעט. הגם, ס׳איז מיר אָנגעקומען שווער, דאָך בין איך געווען גענויט דערצו. אַ גאַנצן ווינט[ער] האָב איך פֿאַרברענגט מײַן צײַט צווישן אַרבעטן און ליגן אין בעט. אַלס פֿאָלגן פֿון נישט־געהעריקן אָפּרו נאָך דעם קראַנקהייט זענען געווען כּסדרדיקע פֿאַרקילונגען אד״גל. כ׳האָב ווידער געשריבן. דאָס מאָל בלויז אין טאָגבוך. איך האָב דאָך נישט קיין אַמביציעס צו ווערן דיכטערין, אָבער שרײַבערין. מײַן חבֿרה האָט אַפֿילו מיך צוגערעדט, כ׳זאָל דאָס, אָדער יענץ אָפּשיקן אין אַ רעדאַקציע. איך האָב עס נישט געטון אויס מורא, טאָמער וועט מען מיך אויסלאַכן. און בײַ מיר זענען די אַלע זאַכן געווען צו טײַער. עס שטעקט אין זיי צו פֿיל אייגענער איך, אַז כ׳זאָל עס קענען פֿאַרטראָגן. איבעריקנס כ׳האָב נישט ווהין עס צו שיקן. אַלץ איז געשריבן אין פּויליש. און טראָץ דעם, וואָס ס׳זענען פֿאַראַן ייִדיש־פּוילישע צײַטשריפֿטן דאָך וואָלט איך קיין איינעם פֿון זיי נישט געשיקט. כ׳בין אין ספֿק צי אין יענע וועלן זיי געפֿינען אַ אָרט צוליב זייער טעמע. נאָר לעצטנס האָט מיך דענערווירט איין פֿראַגע: פֿאַר וואָס איך אַליין שרײַב נישט ייִדיש? פֿאַר וואָס, אויב כ׳בין אַ ייִדישקע דאַרף איך זיך באַנוצן מיט אַ פֿרעמדע[ר] שפּראַך? דער ענטפֿער איז גאַנץ פּשוט: איך האָב ביז לעצטנס אין גאַנצן נישט געלעזן קיין ייִדישע ביכער. דאָס, וואָס כ׳האָב יאָ געלעזן זענען עס געווען איבערזעצונגען פֿון העברעיִש און סתּם לערנביכער פֿון „בית־יעקבֿ“. יענע האָבן נישט געטראָגן דעם כאַראַקטער פֿון ליטעראַטור. איך האָב זיך צוגעזאָגט מײַן טאָגבוך צו שרײַבן ייִדיש, הגם ס׳וועט מיר אָנקומען מיט געוויסע שוועריקייטן. נאָר טראָץ דעם האָב איך נאָך אַלץ געשריבן פּויליש. ביז... אַרײַנקומענדיק אין „פֿאָלקס־ביבליאָטעק“ האָב איך געלייענט די באַקאַנט־מאַכונג פֿון „ייִוואָ“. מײַן האַרץ האָט שטאַרקער אַ קלאַפּ געטון. כ׳האָב געוווּסט, אַז כ׳וועל אָנשרײַבן מײַן אויטאָביאָגראַפֿיע. דאָס וועט אַלזאָ זײַן מײַן ערשטע אַרבעט געשריבן ייִדיש. אָבער ס׳איז געווען נישט בלויז צוליב דעם מײַן פֿרייד. ענדלעך! כ׳וועל אָנשרײַבן אָפֿן־הערציק. עס איז געווען אינטערעסאַנט. עס איז געווען „אַ בריוו פֿאַר זיך אַליין“. ווײַל אויב ס׳איז מיר ביז איצט אויסגעקומען צו שרײַבן עפּעס אַזעלכעס איז עס געווען אײַנגעפֿאַסט אין געוויסע ראַמען. און דאָ וועל איך זיך קענען אַרויסזאָגן פֿרײַ, אָן שום פֿליכט צוצופּאַסן זיך צו אַ געוויסע[ר] פֿאָדערונג. עס וועט זײַן אַ רעכענונג פֿון אייגענעם לעבן אין ליכט פֿון אייגענע געפֿילן און געדאַנקען. כ׳האָב אָבער געהאַט געוויסע סקרופּולן צוליב די [דער] היים און צוליב דעם „בית־יעקבֿ“. יאָ, איך געהער נאָך אַלץ אין

„בנות“. די סיבה דערפֿון האָב איך שוין איין מאָל באַטאָנט. איך האָב נישט ווו צו גיין. מײַן גאַנצע סבֿיבֿה איז אַזעלכע. מײַן מוטער וואָלט זייער געליטן. מעגלעך, אַז כ׳וואָלט דערויף נישט געקוקט, איז אָבער בײַ אונדז נישט פֿאַראַן קיין שום אָרגאַניזאַציע וועלכע זאָל געבן עפּעס, אויסער איבערפֿלעכלעכע פֿאַרגעניגן. קיין אַקטיווע „בנות“־מיטגלידערין בין איך נישט. כ׳קום זייער קנאַפּ. כ׳טײַטש עס אויס מיט מאַנגל אין צײַט. עס איזווירקלעך אַזוי. כ׳בין פֿאַרנומען 12 שעה אין טאָג. דאָס אַלעס געניגנט אָבער נישט, אַז כ׳זאָל קענען ווינען אין מער ווי אין איין צימער, אַלס סובלאָקאַטאָרקע צוזאַמען מיט מײַן מוטער און שוועסטער. נאָך אַ גאַנצן טאָג אַרומלויפֿן אויף די לעקציעס (כ׳האָב לעקציעס אויך) קען איך נישט פֿרײַ לעזן קיין בוך. איין גליק, וואָס עס דערנענטערט זיך זומער. עס ~~איז~~ עקזיסטירט אַ מעגלעכקייט צו לעזן אויף דער פֿרײַער לופֿט. (כ׳וועל זײַן קנאַפּ באַשעפֿטיקט, צוליב די פֿעריען) אַפֿילו יעצט ווען כ׳שרײַב די שורות בין איך ערמידערט. אָבער עס אַרט מיך נישט אַזוי פֿיל די מידקייט. אין אָנבליק, אַז כ׳שרײַב צום ווײַטן־נאָענטן ווערט מיר לײַכט. איך ווייס גאַנץ קנאַפּ וועגן „ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט“ אָבער פֿון די בלעטלעך פֿון די ווענט האָט געשלאָגן אַזאַ אומדירעקטקייט פֿון פֿאַרשטענדעניש פֿאַר דער יוגנט, אַזאַ אינטימקייט, אַז נישט קוקנדיק וויפֿל כ׳שטעל אײַן שרײַב איך. ווײַל דער מינדסטער פֿאַרדאַכט אין „בנות“, אַז כ׳האָב געשריבן וועט אַרויסרופֿן אַ אויסערגעוויינלעכן פּראָטעסט. זיי וועלן עס מיר דעמלס געוויס נישט פֿאַרצײַען. און נאָר די זיכערקייט, אַז דאָרט וווהין כ׳שרײַב וועט מען אויף מײַן ווונטש גאָרנישט איבערגעבן דער עפֿנטלעכקייט האָט מיר געגעבן די דרייסטקייט צו שרײַבן. בײַ אונדז אין שטוב ווייסט מען נישט אַפֿילו, וואָס כ׳שרײַב. מײַן ברוליאָן ליגט טיף באַהאַלטן. וועגן מײַן שרײַבן ווייסט נאָר מײַן חבֿרה. ווער ווייס? אפֿשר וועט די אויטאָביאָגראַפֿיע אַרויסרופֿן אַ ווענדונג אין מײַן לעבן. זי איז פֿאַר מיר גופֿא אַ נײַעס. איך האָב נאָך קיין מאָל אַזוי ערנסט באַטראַכט מײַן לעבן. יעדן פֿאַלס איז עס געווען אַ לעבן אַ שווערס. עס איז ביזן הײַנטיקן טאָג שווער. עס זעט זיך נישט קיין מעגלעכקייט עס צו פֿאַרבעסערן. עס דריקט דאָס מאַטעריעלע, עס קוועלט די צווייִדײַטיקייט פֿון דער סיטואַציע. עס דענערווירט דאָס טאָפּלטע פּנים, דער נישט־ריכטיק פֿאַרשטאַנענער איך. און רעדן קען מען נישט, ווײַל מען פֿאַרשטייט דיך נישט. און די וועלכע פֿאַרשטייען יאָ, קענען קנאַפּ העלפֿן. די נשמה רײַסט זיך צו ווײַטע האָריזאָנטן, און כ׳פֿאַרבלײַב אין קליינעם וועלטל פֿון ענגע פֿליכטן. אַרויסרײַסן זיך איז אוממעגלעך, ווײַל דאָס וואָלט געהייסן פֿאַרלירן דעם באָדן. ווערט אַלזאָ דערשטיקט דער פּראָטעסט מיטן קול פֿון שׂכל. ווערט פֿאַרטרעטן דאָס רעאַלע מיט לייענען ביכער. און מען לעבט. טייל מאָל לאַכט מען. און ווען אין די [דער] טיפֿעניש פֿון האַרץ קלינגט אָפּ אַ זיפֿץ פֿון ווייטאָג, ווען אין אויגן מידע כאָטש יונגע צינדן זיך פֿונקען פֿון גליִענדן בונט און פּראָטעסט, ווערט עס פֿאַרלוירן אין טומל פֿון פֿאָרויסגייענדן לעבן, וועלכעס שלײַדערט אַוועק שוואַכלינגען, וועלכעס באַקעמפֿט רעוואָלטירנדע. נאָר בלויז פֿון די ליפּן טראָגט זיך אַ אייביקער: „פֿאַר וואָס?“. און גלײַך נאָך דעם גלײַכן זיך די אַקסלען, שטאַרקן זיך, גרייט איבערצוטראָגן דאָס אַלעס, נישט לאָזן זיך! נאָר מיט בטחון, פֿאָרויס!

... דורך דעם דינעם, הילצערנעם ווענטל פֿון מײַן שכן דערגייט דער טורקאָט פֿון אַ ניימאַשין. עס קלאַפּט אין מײַן מוח און שטערט מײַן אַרבעט. און גלײַכצײַטיק וואַכט אויף אַ געדאַנק: ווי באַגרענעצט זענען יעצט מײַנע געדאַנקען! זיי גאַרן נישט מער, ווי נאָך די [דער] מעגלעכקייט צו ווינען אין אַ באַזונדערע[ר] שטוב... ווײַל ס'איז דאָך אַ כּלל בײַ מיר: אַ גרויסער, שיינער, אידעאַלער געדאַנק שלאָגט זיך אָן אין אַ מאַטעריעלע[ר] שטערונג. די לעצטע רופּט ווידער אַרויס פֿרישע דערינערונגען.

„אסתּר“

גריצע, 7 מײַ 1939 יאָר.

איך בעט זייער גאָרנישט צו פּובליקירן. אויב עס איז אוממעגלעך מײַן ווּנטש צו ערפֿילן, בעט איך נישט צו דערמאָנען **דעם נאָמען פֿון שטאָט**. דאָס וועט ברענגען פֿאַר מיר **זייער נישט גינסטיקע קאָנסעקווענצן**. איך שיק נישט איבער מײַן טאָגבוך, ווײַל ס'איז געשריבן אין פּויליש. אויף די [דער] פֿאָדערונג פֿון „ייִוואָ“ קען איך אים איבערשיקן.